

[illegible]

Üniversite Fikriyatı

Geçmişten Geleceğe Üniversitelerin Dönüşümü

Ö Z E T

Raporda Üniversite kurumunun doğuşundan günümüze kadar değişerek ve gelişerek büyümesi ele alınıyor. Ortaçağ üniversitelerinden sanayi devrimi sonrası üniversitelere ve oradan da bilgi çağı üniversitelere doğru yapılan yolculukta üniversitelerin nasıl bir gelişim gösterdikleri ve nasıl bugünlere kadar gelebildiği üzerinde duruluyor. Bu yolculukta her menzilde aldıkları ve bıraktıklarından yola çıkılarak bir yüksek öğretim kurumunun üniversite olması için nelere sahip olması gerektiği anlaşılmaya çalışılıyor. Böylece büyük bir kısmı genç olan üniversitelerimize, Geleceğin Türkiye'sinde ve dünyasında ayakta kalabilmeleri için bazı kurumsal ve yapısal öneriler sunuluyor.

Atıf: Güleç, İ. (2020). *Üniversite Fikriyatı: Geçmişten Geleceğe Üniversitelerin Dönüşümü* (Analiz Raporu: 2020/06). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.

Y A Z A R H A K K I N D A

İsmail Güleç, Kadıköy / İstanbul'da doğdu (1970). İlk, orta ve liseyi Kadıköy'de tamamladı ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden (1993) mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Bahrü'l-Maarif'te Geçen Edebi Terimler" başlıklı teziyle yüksek lisansını (1997), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "İsmail Hakkı Bursevi'nin Ruhü'l-Mesnevi'sinin İncelenmesi" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri" başlıklı takdim çalışmasıyla doçent (2009 Ocak), "Süruri'nin Kaside-i Masnua'sı" takdim çalışmasıyla profesör unvanı (2014 Şubat) aldı.

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. (1996-2005). Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi olarak çalıştı. (2005-2015) Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Mesnevi, Şerhler, Belagat, Tasavvuf Edebiyatı, Anonim Halk Edebiyatı ve Eğitim Tarihi üzerinde yoğunlaşmıştır. Üniversitede farklı kademelerde idari görevler alan ve bir üniversitenin kuruluşunda bulunan Güleç, Sakarya Üniversitesi'nde iken ilgilenmeye başladığı yükseköğretim çalışmalarını birkaç yıldan beri Doğu'da ve Batı'da üniversitelerin gelişimi üzerine sürdürmektedir.

Rapora Katkı Veren:

Seda Demir, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Doktora Programı

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı 2010 yılında kurulmuş bir kuruluştur. İLKE, ilk günden itibaren yaptığı nitelikli çalışmalarla toplumu her açıdan geliştirmeyi kendisine şiar edinmiştir. Bu çalışmalarına Türkiye'nin geleceğinin oluşumuna katkı yapmak hedefiyle "Geleceğin Türkiye'si" Projesini eklemiştir. Bu kapsamda sekiz ana başlıkta ilgili alanlarda yetkin uzmanlara araştırma raporları hazırlanmaktadır. Geleceğin Türkiye'si Projesi Doç. Dr. Lütfi Sunar koordinatörlüğünde H. Merve Bircan, Muhammed Hüseyin Ergören ve Resul Çiftçi tarafından yürütülmektedir. Özel alanlara yoğunlaşmak ve derinlikli olarak inceleyebilmek adına bu raporların devamı niteliğinde Analiz Raporları hazırlanmaktadır. Elinizde bulunan rapor, Geleceğin Türkiye'si Projesi kapsamında hazırlanan Analiz Raporlarının altıncısıdır.

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: getu@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nı bağlamaz.

Giriş

Hiç şüphesiz yükseköğretimin tarihini çok eskilere götürmek mümkündür ancak üniversite, Orta Çağların dünyaya armağan ettiği bir kurumdur. Dolayısı ile üniversiteyi bilmek ve tanımak için ortaya çıktığı devri, üniversiteyi doğuran olayları ve doğduğu çevreyi iyi bilmek gerekir. Üniversiteler, Batı'da Orta Çağlarla birlikte gelişen manastır okulları ile siyaset arasındaki ilişkinin belli bir olgunluğa getirip oluşturduğu bir olgudur.

Bu çalışmanın temel amacı olan üniversite fikrine geçmeden önce yükseköğretim ile üniversite arasındaki farktan bahsetmek gerekmektedir. Yükseköğretim, bir toplumda verilen eğitimin son mertebesidir. Bu açıdan baktığımızda yazı icat edildikten sonra yazıyı öğrenmek yükseköğretim iken daha sonraki dönemlerde yazıyı öğrenmek temel eğitim olacak ve yükseköğretim daha sonraki yaş ve dönemlere kalacaktır. Dolayısıyla yüzyıllara göre yükseköğretimin mahiyeti değişmekte ve bu değişim günümüzde de devam etmektedir. Günümüzde doktora, yükseköğretimde son mertebe olarak kabul edilirken lisans öğretimi elli yıl öncesinin lise öğretimine denk gelmeye başlamıştır. Doktora sonrası çalışmalar ise yükseköğretimin mertebesini yükseltecek gibi görünmektedir. Dolayısıyla yükseköğretim devamlı değişmekte ve gelişmektedir.

Tarihte yükseköğretimin gelişmesini belirleyen çok sayıda etken bulunmaktadır. Bu gelişmelerden biri de dinlerdir. Yükseköğretimin gelişmesi ile dinler arasında doğru orantı vardır. Dinlerin ruhban sınıfını yetiştiren kurumlar, devirlerinin eğitim basamaklarının son merhalesini oluşturmuşlardır. Özellikle semavi dinler, din adamlarını yetiştir-

tirmeye özel önem vermişler ve merhaleli bir eğitim sistemi oluşturmuşlardır.

Yükseköğretimi geliştiren bir başka etken de devletlerin ve imparatorlukların askerî, mülki ve idari yöneticilere duydukları ihtiyaçtır. Örgütlü siyasal sistemlerin ortaya çıkışı ile birlikte bürokrat yetiştirmek üzere eğitim sistemleri kurulmuş, okullar açılmıştır. Bunların en gelişmiş, Çin'de kurulan saray okulu olarak bilinir. Mezopotamya, Mısır, Antik Yunan, Roma ve Osmanlı'da da yönetici yetiştirmek üzere yüksek düzeyli okullar kurulmuştur.

Batı'da Orta Çağların sonunda şehirlerin gelişimi ile birlikte din ve devlet dışında ticaret erbabının da yetişmiş elemana ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Üniversitelerin ilk nüveleri bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu ilk çekirdekler önce kiliseden sonra devletten koparak zamanla müstakil kurumsal hüviyet kazanmışlardır. Günümüzde üniversiteler, bağımsız kurumlara dönüşürken mesleki standardizasyonlar, iş piyasalarının düzenlenmesi ve finans kaynakları gibi nedenlerden dolayı devlete bağlılığını sürdürmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada, üniversite fikrinin tarihsel gelişimi özetlendikten sonra günümüzde üniversite fikriyatını oluşturan temel unsurlar ele alınacaktır.

Üniversiteye Giden Tarihsel Yolun Taşları

Latince bir kelime olan üniversitenin kökeni "universus" ve "universitas" kelimelerine dayanır. Universus, sıfat olup açılımı "unus-vertodur. Anlamı ise "bir olmak, bütün/tüm olmak, birlik olmak, tam olmak"tır. Dolayısıyla universus sıfatı, birçok şeyin veya kimsenin bir araya gelmesinden oluşan bütün, tüm; kolektif,

Üniversite bugünkü hâliyle Orta Çağ Avrupa'sında kurulmuş ve Batı'da gelişmiş bir kurum olarak gelişimini bin yılı aşkın sürede tamamlamıştır.

genel, evrensel anlamlarına gelir. Bu sıfattan türeyen “universi” kelimesi, “tüm vatandaşlar/ tüm insanlar” anlamına gelir. Yine bu sıfattan türeyen “universum” ise “evren, kâinat, cihan, âlem ve dünya” manasına gelir. “Universitas” kelimesi de bu sıfattan türemiştir. Genel olarak “tam, bütün, tüm” anlamına gelir.

Modern anlamda üniversite kelimesi, Orta Çağ'daki *universitas magistrorum et scholarium* (öğretmenler ve âlimlerin birliği/bir araya gelmesi, bunların oluşturduğu kurum) ifadesinden türemiştir. İçerğinde “aynı amaç uğruna bir araya gelen insanların oluşturduğu topluluk” fikri vardır. Üniversiteden anlaşılan, aynı işi yapan ya da bir bilgi peşinde koşturan insanların bir araya gelmesidir veya bu kişilerin oluşturduğu birlik, topluluktur, kısaca bir nevi loncadır.

Üniversite bugünkü hâliyle Orta Çağ Avrupa'sında kurulmuş ve Batı'da gelişmiş bir kurum olarak gelişimini bin yılı aşkın sürede tamamlamıştır. Sümer-Mısır yoluyla Yunan'a geçen hikmet ve felsefe öğretiminin üniversitelerin çekirdeğini oluşturduğu söylenmektedir. Pers savaşları sonrasında aktarılan Pers kültürünün de bu gelişmeye etkisi bulunmaktadır. Antik Yunan'da kurulan akademiya, Roma'da gelişmiştir. Yunan kültürünün genel anlamda Romalılarca benimsenmesi, Yunan eğitim kurumlarının da benimsenmesi demektir (Cordasco, 1976, s. 15). Roma'nın Hristiyanlaşması ile de eğitim dinîleşmiş ve çağın sonuna kadar öylece devam etmiştir. Yaklaşık sekiz asır süren bu dönemde, Marovenj ve Karolanjların eğitim sistemlerinde devamlı arayış içinde olmaları ve eğitim sistemini geliştirmeleri sonucu saray okulu kurulması, üniversiteye giden yola döşenen diğer taşlardır.

Hristiyanlığın Roma'nın resmî dini olması ve her alana nüfuz etmesiyle başlayan Erken Orta Çağ'da yükseköğretim, Hristiyanlık ve Roma eğitiminin bütünleşmesi ile farklı bir seyir izlemiştir. Üniversiteye giden yolun en önemli taşlarının Yunan ve İslami eserlerin tercümesi ile atıldığı ve ortaya çıkan entelektüel yenilenmenin Doğu ve Batı dünyasındaki izlerinin en net hissedildiği dönemin (7. yüzyılda) büyük kral Şarlman (742-814) tarafından döşendiği görülmür. Orta Çağ'daki “ilk/ön Rönesans” olarak adlandırılan bu hareket, üniversitelerin sonradan vücut bulacağı yer olan Avrupa'nın katedral ve manastır okullarında filizlenmiş ve Şarlman'ın siyasi, askerî ve bilimsel anlamda başlattığı birleşme ve bir tür bilinçlenme hareketinden beslenmiştir. Şarlman'ın Alcuin ile birlikte okullarda Orta Çağ'ın uzun süredir ilgiden yoksun klasik Yunan eserlerini canlandırıp içinde bulunduğu çağın bir ön Rönesans'ını hazırlayan ders programı ile muhtelif alanlardaki reformları, üniversitelere giden yolda önemli bir adımdır ve üniversitelerin kurulacağı çağa kadar yapılmış en kapsamlı entelektüel harekettir. Şarlman'ın dönemi ile 11. yüzyıl arasında geçen döneme Benediktin dönem adı verilir. Bu dönemin özelliği, bilge keşişler yetiştirmek için Aziz Benedict'in (480-543) yolunu takip ederek rahip adaylarına özel okuma saatleri konulması, böylece İncil'i daha iyi anlamalarını sağlamaya çalışmalarıdır. Bilgeliğin önem kazandığı bu dönem, Avrupa'da üniversiteye giden yolların son taşlarının döşendiği dönem olmuştur.

1088 yılında kurulan Bologna Üniversitesi, Batının en eski üniversitelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Üniversitelerin Çekirdeği

Üniversitelerin ortaya çıkmasını Şarlman'ın tohumlarını attığı okulların sağladığı akademik ortam ile zenginleşme ve şehirleşmenin sonucu görülen sosyal ve ekonomik gelişmelerin sağladığı söylenebilir. Tartışılabilir şekilde de olsa Gregoryen Reformu,¹ Haçlı Seferleri ve üniversitelerin gelişmesi dâhil pek çok şeyin baş katalizörüdür. Haskins'in de belirttiği gibi üniversitelerin ortaya çıkışı, 1100-1200 yılları arasında eğitim sahasında Arap etkisiyle yaşanan büyük uyanıştan kay-

naklanır. Bu dönemde "kısmen İtalya ve Sicilya yoluyla ama esas olarak İspanyol Arap âlimler aracılığıyla Batı Avrupa'da yeni bilgi akını gerçekleşmiştir" (Haskins, 1927, ss. 4-5).

Orta Çağ'da entelektüel çevrelerde bilim ve felsefi gelişmeler üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Makdisi'ye göre üniversitenin doğuşunda Doğu dünyasının etkisi söz konusudur. Makdisi, üniversitenin dayandığı temel değerlerin İslamiyet'te de bulunduğu işaret etmiştir. Nihayetinde üniversite ve college ifadeleri, talebe ve hoca cemiyetlerine gönderme yapar. Makdisi'nin yaklaşımı, İs-

1 Papa Gregorius VII'nin kilise reformudur. 11. yüzyılda girilmiştir. Bu reform, teokratik bir düzen kurmayı amaçlar. İmparatorların papalarca tahtlarından indirilebilmesini, dinde ticaretin ve özellikle kutsal eşya alım satımının yasaklanmasını, din adamlarının evlenmemelerini, kiliseyi her türlü laik bağlardan kurtarmayı, imparator ve soyluların kilise işlerine karışmamalarını savunur. Kısıtlayıcı niteliktedir.

Genel kabul gören görüşe göre Batı dünyasında kurulan ilk üniversiteler, Bologna ve Paris Üniversiteleridir.

İslam medeniyetinde de mevcut olan hayır ve hasene fikrinden teşekkül etmiştir. O, Avrupa toplumlarındaki hayır ve hasene ile bağlantılı kurumlarla üniversitelerin başlangıç noktası olan collegelar arasında benzerlik kurmuştur. Makdisi'ye (2012, s. 329) göre modern üniversitenin gerçek kaynağı, Yunan-Roma dünyası ya da katedral ve manastır okulları değil, İslam vakıf fikri ve medrese geleneğidir. İslam'ın Batı'da gelişen üniversite sistemine büyük katkısı hem içerik hem de metotla ilgilidir. Ancak bu unsurlar, Batı'da geliştirilerek birleşik bir sisteme dönüştürmüş ve bugünkü manasıyla üniversiteye evrilmiştir (İhsanoğlu, 2019, ss. 238-241).

Avrupa'da eğitim talebinin ruhban sınıfında ve din eğitimi almayanlar arasında yayılmasını sağlayan diğer nedenler arasında belediye kurumları veya bunların yeniden örgütlenmesi gelmektedir. Zenginleşen şehirlerde görülmeye başlanan sivil toplumlar başka bir deyişle loncalar, kraliyetten ve diğer otoritelerden kendi işlerini düzenleyen, onlara belli özgürlükler veren, feodal baronların ve kilisenin haklarına tecavüz etmelerine engel olan çeşitli ayrıcalıklar ile loncalarının tüzel kişilik olarak tanınmalarını istemişler ve bu isteklerini de elde etmişlerdir (Laurie, 1887, s. 95). Böylece birçok şehirde karşılıklı korunma, ticaretin gelişmesi ve farklı zanaatların iç düzenlemeleri için ticaret loncaları kurulmuştur. Bunları takiben daha önemli ticari şehirlerde okulların kurulması için talepler

olmuştur. İtalya'da Bologna, Milano, Brescia ve Floransa gibi şehirlerde bu türden okullar ortaya çıkmıştır. Almanya'da ise Lübeck, Hamburg, Breslau, Nordhausen, Stettin, Leipzig ve Nürnberg'de ortaya çıkmışlardır (Laurie, 1887, s. 95). Varlıklı ve şehirleşmekte olan toplumun gitgide artan okuryazar sayısının yükseköğretime olan ihtiyacını karşılamak ile kasabalılar tarafından gelir kaptısı olarak görülüp sömürülen öğrencilerin kendilerini korumak için organize olmaları (Janin, 2008, s. 25), üniversiteleri doğuran iki ana etkidir. 12. asırda kurulan üniversiteler, 18. yüzyılın sonuna kadar "liberal arts" derslerinin olduğu ilahiyat, tıp ve hukuktan oluşan klasik fakülteler modelini sürdürmüştür.

Genel kabul gören görüşe göre Batı dünyasında kurulan ilk üniversiteler, Bologna ve Paris Üniversiteleridir. Diğer üniversiteler bu iki üniversiteyi takip etmiştir. Üniversitelerin bugünkü hâlini alması ise sekiz asrı bulacaktır. Üniversitelerin kurulması birkaç asırlık bir sürecin sonunda olduğu gibi, gelişmesi ve günümüzdeki hâlini alması da altı asırlık bir mücadele ve gayretin sonunda olmuştur (Haskins, 1927, s. 10).

İlk Üniversiteler

Studium Generale

Üniversitelerin ilk hâli olan "studium generale" ilk kez İtalya'da ortaya çıkmıştır. Latince bir tamlama olan "studium universal" ve "studium commune" de denilen studium generale, genel mektep veya okul anlamındadır. Studium, ders çalışılan yer anlamına gelir. Generale ise herkese açık olduğuna işaret etmektedir. Genel denmesinin nedeni, diğer şehirlerden gelen yabancı öğrencilerin öğrenim görmelerine

imkân vermesidir. Farklı şehir ve ülkelerden öğrenci kabul etme, üniversitelerin en eski özelliklerinden biri olmuştur. Aynı dönemde gelişen “studium particulare” ise belirli karakter ve niteliğe sahip öğrencileri kabul eden yerel bir yükseköğretim türüdür (Norton, 1908).

Gordon Leff (1975, ss. 17-19) üniversite statüsü almanın üç aşamadan geçerek kazanıldığını söylemektedir:

1. Studium generale terimi veya sadece bir okula gönderme yapmak için yalnızca studium kelimesinin kullanımı (genellikle bir tüzük veya tüzükte),
2. Ius docendinin belirli bir okul için bahşedilmesi,
3. Teamüller veya geleneklerin oluşumu.

Bir okulun Hristiyan dünyadaki bilginler tarafından yükseköğretim merkezleri kabul edilen studium generale olması için birtakım şartları sağlaması gerekmektedir. Bunlar;

1. Öğrencilerin sadece o yöreden olmaması, yabancı öğrencileri de kabul etmesi,
2. Liberal arts yanında teoloji, hukuk ve tıp konularından en az birinde yükseköğretim verilmesi,
3. Yeterli sayıda ve nitelikte öğretici kadrosunun bulunması,
4. Bu şartların yerine getirileceğine dair bir sistemin bulunması şeklindedir (İhsanoğlu, 2019, s. 324).

Bu şartlara, papanın, mukaddes Roma imparatorunun veya şehrin en üst yöneticisinin onayı da ilave edilebilir. Ancak papa ve imparatorun izin verdiği okullar, diğerlerinde olmayan bir imtiyaza sahip olmaktaydı o da “ius ubique docendi” belgesi vermektir. Bu belgeyi verebilen studium genareleden mezun olan herkes

tüm okullarda ders verebilirdi. Ama bir şehrin kralı veya yöneticisi tarafından verilen izin ile açılanlardan mezun olanlar sadece meslek icra edebilirdi. Papa veya imparator tarafından kurulan üniversiteler dışında akademik unvanlar kullanılamazdı (Dent, 1961, s. 17). Mesleklerle uzman yetiştiren okullarla hoca yetiştiren okullar arasındaki ayrım bu şekilde başlamıştır. İlk studium generaleler, 1225 yılında İmparator II. Friedrich’in resmî buyruğuyla Napoli’de bir ün ve prestij kazanarak yasal izinli kurumlar hâline gelmişlerdir. Böylece Napoli Üniversitesi, ilk devlet üniversitesi olma özelliğini de taşır hâle gelmiştir (Le Goff, 1999, s. 75).

İlk üniversitelerin siyasi otorite tarafından tanınması ve onaylanması, bir öğretim geleneğinin bulunması ve verilen eğitimin bir diploma ile belgelenmesi esası üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz.

Üniversitelerin sayısının birden artmaya başlaması ve kontrolden çıkması, öğretim ve eğitim dünyasını tekeline alan kiliseyi ürkütmesine neden olur ve kilise önlem olarak “licendia docendi” sistemini devreye sokar. Böylece özel bile olsa herhangi bir yerde okul açmak için piskoposluk tarafından verilen “eğitim-öğretim izni” gerekecektir (Charles ve Verger, 1994, s. 13).

Üniversitelerin öneminin artması ile universitas kelimesi, studium generale ile eş değer hâle gelmiştir. Okulun loncası olan universitas studii, teknik ve resmî olarak studium generalein kendisi olmuş ve studia generalia, sahip oldukları üniversite veya lonca türleri ile ayırt edilmiştir. İki büyük prototip üniversite olarak bu noktada Bologna ve Paris’ten bahsedilebilir. Bologna, bir öğrenci loncası iken Paris, bir usta/hoca loncasıdır (Rait, 1912, s. 11).

İki büyük prototip üniversite olarak Bologna ve Paris'ten bahsedilebilir. Bologna, bir öğrenci loncası iken Paris, bir usta/hoca loncasıdır.

En eski iki üniversite, devirlerinin iki büyük hocası ile anılmaktadır ve bu büyük hocalar, iki üniversiteyi hem meşhur etmiş hem de büyümüşlerdir. Bologna'nın 12. yüzyılda rağbet görmesinin nedeni, yeniden revaç bulan Roma Medeni Hukuku'nun üstadı Irnerius'un² (ö. 1125) 1116-1140 yılları arasında Bolonya'da ders vermesidir (Haren, 1992, s. 138). Paris'i meşhur eden ve rağbet görmesini sağlayan ise devrinin büyük teoloğu Abelard'dır.³ Abelard, yeni bir öğretme ve soruşturma yönteminin, teolojik sorular üzerinde entelektüel bağımsızlığın tutumu ve skolastik felsefede kalıcı olarak etkili bir tutumun tanıtılmasına öncülük etmiş, girişiminin ardından Paris Üniversitesi, felsefe ve teolojinin önde gelen okulu olmuştur.

Bu iki kurum -Bologna ve Paris- sırayla sadece organizasyonda değil aynı zamanda hukuk, ilahiyat ve felsefe çalışmalarıyla ilgili diğer tüm Orta Çağ üniversitelerinin modellerini oluşturmuşlardır. Dolayısıyla Abelard ve Irnerius'un etkisi geniş ölçüde yayılmış ve uzun süre devam etmiştir. Özellikle Irnerius, Roma yasasını retorikten ayıran ve uzmanlık

alanına dönüştüren hukuk profesörü olarak tanınmıştır.

College

Latince, "collegium" kelimesinden gelen college veya Türkçe kolej, tüzel kişilik kazanmayı (*incorporation*) ima etmektedir. Başlangıçta kolejler, vakıf üzerine temellenmiş basit hayır müesseseleridir ve zamanla müstakil eğitim kurumu vasfı kazanmışlardır. Makdisi'ye (2012, s. 331) göre: "Bir hayırseverlik kurumu yani bir vakıf olarak college, İslam'a oldukça tanıdık. İster mescit isterse medrese türüyle olsun İslam âlemindeki college, İslam vakıf müessesesi üzerine kuruludur".

Kolejler, 13. yüzyılda Paris'te Sorbonne'da (1257) profesörler ve öğrencilerin kurdukları örgütlerden sonra üçüncü bir örgüt olarak "domus scholarium" adıyla ortaya çıkmıştır. Paris'te bilinen ilk kolej, 1180 yılında Kudüs'e yaptığı hac ziyaretinden henüz dönmüş olan Dominus Jocius de Londoniis adlı bir Haçlı asker tarafından kurulmuştur. Paris'in etkisiyle sonraki yıllarda Oxford'daki Harcourt (1280), Merton (1263), Balliol (1261), University (1280) ve Cambridge'deki Peterhouse College (1284) kurulmuştur. 1300'e gelindiğinde on ikisi Paris'te, altısı Oxford'da ve biri Cambridge'de olmak üzere toplam 19 kolej vardır ve bu rakamlar, 14. yüzyılda hızla artmıştır (Wissema, 2009, s. 11).

Bu kolejlerdeki en önemli unsur, bir hayır müessesesi olarak teşekkül etmeleridir (Çelik, 2019). Kolejler ilk başta maddi durumu

2 Lucerna juris olarak bilinen İtalyan hukuk geleneğinin ve Glossators Okulu'nun ve Orta Çağ Roma Hukuku geleneğinin kurucusu.

3 Literatürde rastlanan isimleriyle Pierre Abélard, Pierre Abailard veya Pierre Abeilard. Fransız kökenli skolastik düşünür. Teolojik düşünür, tanrı bilimci, dil, diyalektik ve ahlak filozofu.

İlk kolejlerden biri olan Sorbonne Koleji, 1257 yılında Paris'te kurulmuştur.

iyi olmayan öğrencilere ev sahipliği yapan vakıflar iken 14. ve 15. yüzyıllarda imtiyazlı kurumlara dönüşmüşlerdir. Bu dönemden itibaren kolejler, üyelerine en iyi çalışma koşullarını sağlamayı garanti etmişlerdir. Cömert bağışlar, kolejlere üniversitelerde olmayan iki şeyi sağlamıştır: Kadrolu öğretim üyeleri ve daimî binalar. Binaların kalıcı olması, kütüphaneleri doğurmuş ve zenginleştirmiştir. Böylece kolejler daha dinamik ve gerçek entelektüel yaşam merkezleri hâline gelmişlerdir. Kolej sistemi, Fransız üniversitelerinde köklü ve uzun ömürlü olmamış ve Fransız Devrimi ile tamamen ortadan kalkmış iken İngiltere'de kolej sistemi hâlen devam etmektedir.

Uzun bir tarihî süreçten ve Fransız İhtilali'nden sonra kamu eğitimi hedefi ve Sanayi

Devrimi'yle birlikte bilgiye duyulan ihtiyacın artması, sanayinin ihtiyaçlarının pratiğe dökülmesine odaklanması neticesinde üniversite, modern bir hüviyete bürünmüştür (İhsanoğlu, 2019, ss. 318-319).

13. yüzyıldan sonra Avrupa'nın başlıca şehirlerinin çoğunda üniversiteler kurulmaya başlamıştır. Üniversiteler; Fransa'da Montpellier ve Aix-en-Provence'de (1409), İtalya'da Roma'da (1303), Padova'da (1222) ve Floransa'da (1321), İspanya'da Salamanca'da (1218) kurulmuştur. Orta Avrupada Prag (1348) ve Viyana'da (1365), Heidelberg (1386), Leipzig (1409), Freiburg (1457) ve Tübingen'de (1477), Louvain'de (1425) ve İskoçya'da ise Saint Andrews (1411) ve Glasgow'da (1451) açılanlar olmuştur. Ancak bir manastır okulu tecrübesine sahip olanlar geleneğini inşa edebilmiştir.

Batı'da üniversiteleri doğuran sosyal ve ekonomik gelişmeler

1. 11. yüzyıldan itibaren görülen feodal sistemlerdeki bozulma,
2. Zirai teknolojiye iyileşme ile mahsullerdeki bolluktan dolayı zenginleşme,
3. Zenginleşme sonucu şehirlerde ekonomik faaliyetlerin artması ve canlanması,
4. Servetin artması sonucu vergilerin artması ve kralların güçlenmesi,
5. İktisadi gelişmelerin sosyal ilişkileri de geliştirmesi ve ilişkilerin girift bir hâl almasına neden olması,
6. Kilise hukuku karşısında Roma hukukunun ön plana çıkması,
7. Müslüman âlimlerin Aristo, Euclides, Ptolemeus, Hippocrates, Galen gibi âlimlerin Arapçaya tercüme ettikleri eserlerin Latinceye tercüme edilmesi, İbn Sina, Harezmi, İbn Rüşd, İbnü'l-Heysem gibi âlimlerin eserlerinin Latinceye çevrilmesi ve okutulması,
8. Şehir hayatlarındaki zenginleşmeye bağlı olarak öğrenci sayısındaki artış,
9. Tüzel kişilik kavramı ve uygulaması,
10. Seküler otoriteyi güçlendirmek isteyen hükümdarların ihtiyaç duydukları bürokratları bulmak için üniversiteleri desteklemeleri (İhsanoğlu, 2019, ss. 319-320).
11. İnsan aklını en çok ilgilendiren ve toplumun bir üyesi olarak refahı, uzmanlaşma gerektiren en önemli konular arasında gören geleneksel öğrenmenin aşamalı olarak büyümesi,
12. Hekim, avukat hatta ilahiyatçıların çalışmaları ile bağlantılı olarak seküler veya manastır karşıtı bir hissin gelişimi,
13. Önde gelen çalışma alanlarının gittikçe uzmanlaşması -Salernum'da tıp, Bologna'da hukuk ve ilahiyat ve onunla birlikte aynı felsefe teorisi ile Paris'te-. Pek tabii bu uzmanlaşma, çok sayıda öğrenciyi, belirtilen eğitim merkezlerine çekmiştir hem dinî yaşama yönelik olanları rahip veya keşiş olarak hem de rahip olmadan gitmek isteyenleri, keşişlik ve tarikat yemini etmeden arkadaşlarıyla uzman çalışanlar olarak (Laurie, 1887, ss. 95-96).

Orta Çağ Üniversitelerinin Dönüşümü

Üniversiteler, kuruldukları 11. asrın sonundan 19. asrın başına kadar geçen sürede bir kurum olarak gelişimini tamamlamış ve temel kurallarını oturtmuşlardır. Rönesans ile başla-

yan, reformlarla devam eden, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi ve Aydınlanma çağı ile birlikte muhtevasını şekillendiren üniversitelerin yapılarının oluşumu tedricen olmuştur.

Üniversite yönetimi uzun süre siyasi ve dinî otoritenin sahip olmak için mücadele verdikleri bir alan olmuştur. Bu tartışma, açılış-

na izin verme konusunda da kendini göstermiştir. İlk üniversiteler, kuruluş fermanlarını papalardan, imparatorlardan ve krallardan alan yükseköğretim kurumlarıdır. İmparator II. Friedrich tarafından kurulan Napoli Üniversitesi (1224), emperyal otorite altında kurulan ilk örnek iken Papa IX. Gregory tarafından kurulan Toulouse Üniversitesi (1229), papalık emirnamesi ile kurulan ilk üniversitedir. Reform hareketlerinden sonra bu güç kavgasına Kuzey ülkelerinde filizlenen yeni mezhepler ile küçük krallıklar da katılmış ve üniversite sayısı artmaya başlamıştır. Modern çağın başlamasıyla devletin üniversiteler üzerindeki etkisi iyice artmıştır.

Üniversitelerin finansmanı ile özerkliği arasında her zaman doğrudan bir ilişki olmuştur. Öğrencilerin profesörlere ücret ödemelerinden devletin maaş vermesine kadar giden yol uzun sürmüştür. Masrafların öğrenci harçlarından çıkarıldığı üniversitelerde öğrenciler etkinken kilise veya imparatorun karşıladığı üniversitelerde de papa ve imparatorun etkisi vardır. Ulus devlet çağında ise masraflar merkezî bütçeler tarafından karşılanmıştır. Üniversiteler her zaman siyasi erkin hâkim olmak istediği alan olmuştur.

Devlet üniversitelerinde önce felsefe eğitimi (yedi genel kültür dersi) alınır ve burada başarılı olan öğrenciler, üniversitelerin ihtisaslaşmış üst kademelerindeki tıp, hukuk ve ilahiyat fakültelerinden birine devam edebilirlerdi. Aslında kuruluş noktalarından itibaren belirli üniversiteler belirli bilim alanlarında uzmanlaşarak ortaya çıkmıştır. Örneğin; Bologna ve Padova özellikle hukuk ve Roma hukukunda, Salerno ve diğer bazı Güney Avrupa üniversiteleri tıp ağırlıklı çalışmalarla, Paris Üniversitesi teoloji yani dinî ve felsefî çalışmalarda

Üniversiteler, kuruldukları 11. asrın sonundan 19. asrın başına kadar geçen sürede bir kurum olarak gelişimini tamamlamış ve temel kurallarını oturtmuşlardır.

ön plana çıkmış ve dönem üniversitelerinin çoğu bu yönüyle onun programlarını model almışlardır. Daha sonraki asırlarda monarşiler ve şehirler, üniversiteleri yüksek vasıflı bürokratların kaynakları olarak görmek ve kendi itibarlarını arttırmak istediklerinden Avrupa'nın diğer bölgelerinde de üniversiteler ortaya çıkmaya başlamışlardır.

Üniversiteler kendilerine ait binalarda öğretim faaliyetlerini sürdürmeleri için epeyce beklemek zorunda kalmışlardır. İlk üniversitelerin kendilerine tahsis edilmiş daimî binaları ve mülkiyetleri yoktur. Resmî öğrenci kabul başka bir deyişle matrikülasyon kaydına kadar ilerleyecek ve kurumsallaşacak olan üniversitelerin ilk başlarda bir açık alan, bir çayır, küçük bir oda olan eğitim ortamı, ilerleyen aşamalarda yerleşik düzene geçerek dönemin mimari yapısını değiştirecek olan pek çok unsurdan da nasibini almıştır. Kale formatında icat edilen dönemin çoğu beşerî yapısı gibi üniversiteler de bu yaşam faktörlerinden nasiplerini alarak kökeni sayılan manastır binalarından da bazı öğelerini bünyelerinde birleştirmişlerdir. İlerleyen aşamalarda Fransa'da doğsa bile Britanya'da daha çok kabul görüp yayılan yükseköğretim kurumu olan kolejler ise öğrenci konaklama alanını da içerecek ve günümüz kampüslerine gelene kadar farklı şekiller alacaklardır.

Üniversitelerin büyümesini ve gelişmesini zorunlu kılan temel faktör, artan öğrenci nüfusudur.

Ancak kolej tipi inşa edilen yapıların da kökeni olan kilise ve manastır binalarından izler taşıdığı ve yetersiz bina ve eğitim ortamının uygun olmaması hâlinde üniversite binasının yakınındaki binaların da üniversitenin hizmetine tahsis edildiği bilinmektedir. Dönem özellikleri itibarıyla surlarla çevrili şehir devletlerindeki üniversite alanları daha fazla genişleyip büyümeye müsait olmamışlardır. Kolejleri takip ederek ileri dönemlerde ortaya çıkan üniversite hem varlıklı öğrencilerin devam ettiği ortamlar oluşu hem daha gelişmiş bilimsel olanakların heybeti ile zaman içinde büyük bir giriş kapısı, kütüphane, yemekhane, salon, lojmanlar, Orta Çağ'da çoğu kentte tipik olarak rastlanan saat kulesi gibi unsurlarla donanmıştır. Unutulmamalıdır ki üniversitelerin büyümesini ve gelişmesini zorunlu kılan temel faktör, artan öğrenci nüfusudur.

Bir kurum olarak üniversitelerin ortaya çıkmasında profesörlerden sonraki ikinci önemli unsur öğrencilerdir. Öğrencilerin temel özelliği, ruhban sınıfından olmayanların da öğrenci olabilmesidir. 16. yüzyılın başından itibaren öğrenciler artık ruhban sınıfından değildirler.

Üniversite tarihinde ilk safhanın Doğu ve Batı kiliselerinin ayrılımlarının tamamlandığı 1378'de sona erdiği söylenebilir (Verger, 1992, s. 56). Bu tarihten sonra ortaya çıkan

üniversiteler daha çok seküler bilimsel yöntemleri kullanmaya başlamışlardır.

Üniversitelerin kuruluşundan sonraki birkaç asır içinde çok önemli gelişmeler olmuştur. Sırasıyla İstanbul'un fethi, coğrafi keşifler, Protestanlığın doğuşu, din savaşları, Rönesans ve hümanizm üniversitelerin gelişimini çok etkilemiştir. Üniversitelerin gelişiminde reform hareketleri özel bir rol oynamıştır. 15. ve 16. yüzyıllara kadar halkın dinî metinlerle kısıtlı seviyede ilişki kurmasına izin veren üniversiteler özellikle bu yüzyıllardan itibaren dinî bilgiyi daha farklı yorumlayarak daha çok insanın kutsal metne ulaşmasına imkân sağlamışlardır. Hatta bu yorumlamadaki yeni ve farklı yaklaşımlar, üniversite sayısının artmasını sağlamıştır. Matbaanın icadı ile basım ve yayımın gitgide yayılışı ve yaygınlaşması, bilginin dolaşımı sorununu çözmüştür. Kopernik, Ramus, Galileo, Descartes, Huygens gibi matematikçilerin çalışmaları, 17. yüzyılda doğa bilimlerinin öne çıkmasını ve çığ gibi büyümesini sağlamıştır. Newton ve Bacon gibi önde gelen bilim adamlarının bilimsel çalışmaları ile deneysel metodların araştırmalara yöntem olarak girmesi ve bunun sonucunda uygulamalı bilimlerin yaygınlık kazanması, üniversite dışında veterinerlik, mühendislik gibi atölye ve uygulama alanları olan uzmanlık dalları için okullar kurulmaya başlaması sadece üniversiteleri değiştirmemiş aynı zamanda kilisenin üniversite üzerindeki etkisini ve denetimini de zayıflatmıştır. Doğa ve mühendislik bilimlerindeki gelişmelere paralel olarak çok geçmeden politeknik üniversiteler kurulmaya başlanmış ve Orta Çağ üniversiteleri yeni bir döneme girmiştir.

Türkiye'nin en eski üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi, 1933'te Darülfunun'un reforme edilmesiyle kurulmuştur.

Akademiler: Üniversite Dışında Bilimsel Faaliyetler

16. yüzyıldan itibaren herhangi bir üniversitede hoca olmayan bilim adamları ortaya çıkmaya başlamış ve daha sonraki yıllara damgasını vuracak ve gidişatın seyrini değiştirecek buluşlar yapmışlardır. Bilimsel faaliyetlerin gelişmesinde üniversite ile birlikte bilim adamları ve profesörler arasında yapılan gayri resmi yazışmalar, özel mektuplaşmalar ve akademik dergiler; üniversite dışında kurulani resmi bilimsel akademiler olmaz üzere üç etken önemli rol oynamıştır (Kenan, 2015, s. 350).

Modern bilim, üniversitelerin dışındaki akademi, müze, botanik ve hayvanat bahçeleri gibi yerlerde çalışan meraklı ve ilgili bilim adamları tarafından geliştirilmiştir. Kopernik'in güneş merkezli evren görüşünü ortaya attığı 1543'ten Newton'un teorisini açıkladığı 1687'ye kadar geçen 144 yıllık dönem, modern bilimin doğuşunun gerçekleştiği dönem olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Alman aydınlanması olarak bilinen ve felsefenin Antik Yunan'dan sonra ikinci altın çağı olarak kabul edilen 18. asır filozoflarını da unutmamak gerekmektedir. 1765'te gerçekleşen I. Endüstri Devrimi bu çalışmaları tetikler ve 19. yüzyılda tecrübi bilgi ile teorik modern bilim birleşerek teknolojiye dönüşür ve bu dönüşüme üniversitelerin kayıtsız kalmaları düşünülemez. Bu dönüşüm, Orta Çağ üniversitelerinden farklı yeni bir üniversite modelini ortaya çıkarmıştır. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde bile bilim akademileri, üniversitelerden daha fazla bilimsel araştırma yapılan yerlerdir. Darwin, Marx ve Pasteur gibi filozof ve bilim adamlarının herhangi bir üniversite ile ilgisi ve bağı yoktur (Touraine, 1974). Buhar makinesini geliştirerek Sanayi Devrimi'ni başlatan James Watt bunu kendi imalathanesinde gerçekleştirmiştir.

Kendilerine duyulan toplumsal ve siyasal ihtiyacın verdiği avantajla elde edilen serbestlik ve bağımsızlık, üniversitelerin gelişiminde en önemli etken olmuştur.

Kendilerine duyulan toplumsal ve siyasal ihtiyacın verdiği avantajla elde edilen serbestlik ve bağımsızlık, üniversitelerin gelişiminde en önemli etken olmuştur. Başlangıçta sivil güçler, devlet/hükûmet ve dinî güçler tarafından verilen dokunulmazlık, özgürlük ve muafiyet ayrıcalıkları, üniversitelerin büyümesinin önünü açmıştır. Hocalar çalıştıkları ülkenin siyasi gücünün himayesine girmiş, vergiden ve askerlikten muaf tutulmuş, özel mahkemelerde yargılanma hakkı elde etmişlerdir. Bu ayrıcalıkların yanı sıra mezunlarına başka bir tahkikata gerek kalmaksızın “dünyanın her yerinde” öğretim izni olan diploma düzenleme hakkı verilmiştir. Bu şekilde güçlenen üniversiteler, üyelerine olağan dışı özgürlük ve güvenlik içinde yaşamaları imkânını sağlamışlardır (Norton, 1909, s. 80).

Öte yandan 18. yüzyılda, siyasi alanda bölgesel devletlerin doğuşu ve bürokratik merkeziliğin yükselişi, artan ticaret ve sanayileşmeye bağlı olarak gelişen şehirleşme ve bunlara bağlı olarak üniversiteler, yönetim ve örgütlenmede etkin bir rol elde etmişlerdir. Bilimsel ve siyasi alandaki bu gelişmeler, 18. yüzyıla gelindiğinde Humbolt modelinin doğmasına yol açmıştır. Bu modelle birlikte hem kurum olarak hem de işleyiş olarak üniversite büyük çaplı bir değişim geçirmiştir (Frijhoff, 1992, s. 1252).

İlk Nesil Üniversitelerinin Çöküş Nedenleri

Paul F. Grendler’e (2002, 2004, 2009 ve 2017) göre ilk nesil üniversitelerin çöküşüne neden olan etkenler şunlardır:

1. Ders saatlerinin ve mekânlarının belirsizliğinin yanı sıra belli olmayan tatil günleri ve süresi bilinçli olarak kısaltılan ders saatleri,
2. Orta Avrupa genelinde gezen ve İtalya’yı sarsan Otuz Yıl Savaşları. Savaşlardan dolayı profesörlerin şehirleri terk etmesiyle eğitim öğretimlerin aksaması,
3. 1629-1633 yılları arasında Kuzey İtalya’daki kıtlık ve veba gibi büyük hastalıklar,
4. Akademik devamsızlığının artması ve öğrenci kavgası gibi iç problemler,
5. Katolik dünyasında Cizvitler, Barnabitler, Somaschanlar, Piaristlerin İtalya’da ve Orta Avrupa’da yeni okullar kurmaya başlamaları ve öğrenci çalmaları. Protestan dünyasında üniversitelerle rekabet etmek için akademilerin ortaya çıkması. Akademi, Hochschule ve Gymnasium Illustre, Bremen Gymnasium Illustre (Bremen Seçkin veya Ünlü Yüksek Okulu) gibi yükseköğretim kurumlarının arenaya çıkması,
6. Nüfuzlu yöneticilerin oğullarının zekâlarına bakılmaksızın üniversitelere kabul edilmesi,
7. Hocaların daha çok para kazanmak için özel ders vermesi,
8. Üniversite yönetimlerinin dışarıdan gelen profesörlere tutucu davranıp yerel profesörlere öncelik tanınması.

Erken Modern Üniversiteler

Erken modern dönemlerde, üniversiteler ile kilise arasındaki bağ zayıflarken devletin etkisi büyümüştür. Reform sonrası yeni üniversitelerde, öğrenci dernekleri güç kaybetmiştir. Üniversitede iktidar, hocalara geçmiştir. Üniversiteler, hocalardan oluşan senatolar ve rektör veya dekanlar tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Böylece üniversite ortamı, kurumlar arası rekabete açık ve ekümenik dünyadan daha uzak hâle gelmiş daha önce de belirtildiği gibi daha özerk ve tüzel bir kurum niteliği kazanmıştır.

Özellikle ikinci nesil üniversitelerin kuruluşlarını etkileyen bir başka faktör, şehir üniversitesi algısı ve şehirlerin üniversite sahibi olma olgusuna karşı yaklaşımlarıdır. Öyle ki 15. ve 16. yüzyıllarda şehir yöneticileri açısından da bir üniversite sahibi olma fikri, diğer şehir devletleri nazarında bir üstünlük, bir avantaj gibi görülmüştür. Özellikle İtalya'daki şehir devletlerinin yöneticileri, üniversitelerin kuruluş ve ayakta tutuluşu açısından olumlu yargılara sahiptirler. Örneğin; İtalya'da özellikle Rönesans döneminde sanata yaptığı hamilikle de bilinen Medici ailesi, bilimsel etkinlikleri de desteklemiştir. Bu davranış bir süre sonra Avrupa çapında hayranlık uyandırarak soylu ve varlıklı tüm ailelere örnek teşkil etmiş ve çoğu tarafından istekle uygulanmıştır (Frijhoff, 1992, s. 12).

Yükseköğretimdeki gelişmeler özellikle 1789 Fransız Devrimi'nin eskiye dair bütün kurumları tasfiye etmesiyle ve tüm bunlara paralel olarak eğitimin niteliğinin değişmesiyle hızlanmıştır (Bingöl, 2012). Dinî ve yerel otoriteler, aristokratlar ve burjuvalar, toplumun

erk sahibi her kesiminden insan, üniversitenin akademik ve bilimsel bilgi üretmesine destek olmuş ve bir şekilde bu durumdan avantaj sağlayarak egemenliklerinin güçlenmesine katkı sağlamışlardır. Öğrenciler ve öğretmenler, bilgiye ulaşmak ve sosyal yarar sağlamak isterken üniversitelerin bulunduğu kentlerde yaşayanlar, esenliklerinin artması yönünde üniversitelerden yüksek düzeyde beklentiye girmişlerdir. Bu bağlamda üniversite, pratik amaçların yerine getirilmesini sağlamıştır. Nitekim 19. yüzyıldan itibaren klasik fakültelerin yanına mesleki eğitime yönelik olarak mühendislik, mimarlık gibi teknik alanlarda fakültelerin kurulması da söz konusu olmuştur (Gürüz, 2001).

Aslında üniversitelerin türediği ana aktörlerden biri olarak görülen Paris modeli farklı şekillerde teşekkül etmiş ve uyguladıkları programlar günümüze dek sürmüştür. Bu şekillerden ilki, kendine bağlı yüksekokul ve fakülteleri olan ademimerkeziyetçi modeldir. Bir diğeri ise profesyonel üniversitelerdir, merkezileşmiş karakterdedir ve disiplinlerin fakülteler bünyesindeki gruplaşmasına göre eğitim sağlamışlardır. Son model ise iki modelin de avantajını taşıyarak merkezileşmiş ve kendine bağlı yüksekokul ve fakülteleri olan versiyondur. Bu model, merkezî organizasyonun ve kolej sisteminin avantajlarını birleştirerek daha düşük maliyetli bir öğretim modeli oluşturmuştur. Bu üniversiteler, semimonastik mimariden oluşan tek bina bloğunda merkezileştirilmiştir. Böylece bu küçük üniversiteler yöreselleşebilmiş ve kolayca yayılmıştır (Frijhoff, 1992).

Fransız Devrimi arifesinde, Fransa'da yoğun bir uzmanlık okulu ağı vardır. Jarausch, 18. yüzyılda üniversitelerin gelişimini "geniş-

Yeni nesil üniversitelerin öncüsü Humboldt Üniversitesi,
1809 yılında Berlin'de kurulmuştur.

leme", "farklılaşma" ve "profesyonelleşme" anahtar kelimeleriyle nitelendirilmiştir. Hümanizm, Rönesans, Reformasyon, Reformasyon Karşıtlığı ve Aydınlanma döneminde üniversitelere meydan okumuştur. Yeni disiplinleri ve araştırma yöntemlerini kabul etmeden ve yeni üniversitelerin kurulmasını önleyerek statükoyu korumak için savaşımlardır. Bu durum, uzmanlaşmış otoriteler ve üniversite taklitleri veya geleneksel otoriteler tarafından tanınmayan üniversiteler şeklinde gerçek rekabetin ortaya çıkmasına neden olmuştur: Papa ve kral. Yavaş yavaş geleneksel üniversiteler yeni disiplinleri ve bilimsel yöntemleri birleştirmeye başlamışlardır. Bu yakınsamanın dışında Humboldt Üniversitesi, Fransa, İtalya veya İspanya'da değil Avrupa'da o sırada ortaya çıkan güç olarak Almanya'da (Prusya) doğmuştur (Wisema, 2009, s. 12).

İkinci Nesil Üniversitelerin İlk Örneği: Humboldt Üniversitesi

Kurucusundan dolayı Humboldt, kurulduğu yerden dolayı da Berlin olarak isimlendirilen ancak literatürde Humboldt Üniversitesi olarak şöhret bulan yeni nesil üniversitelerin öncüsü Berlin Üniversitesi'nin 1809 yılında Almanya'da kurulması tesadüfî değildir. Hem felsefenin hem de bilim ve tekniğin hızla geliştiği bir ülkede bu gelişmelerin yükseköğretime aktarılmasından daha doğal bir şey yoktur. Nitekim Alman devlet adamı ve düşünürü Wilhelm Von Humboldt (1767-1835) bunu görmüş ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde yeni üniversite modelini tasarlamış ve hayata geçirmiştir. Üniversitenin Berlin'de kurulmasında Sanayi Devrimi ile birlikte ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla görülen sosyolojik, kültürel ve ekonomik değişimin sağladığı ortamın da etkisi vardır (Wittrock, 1993).

Humboldt modeli olarak bilinen yeni nesil yükseköğretim modelinin en temel özelliği, mesleki öğretim ile araştırma ve çalışmaların birbirini destekleyecek şekilde bir araya getirilmesidir. Üniversite dışında akademilerde gelişen bilimsel bilgiyi üniversitenin içine çekerken geleneği de ihmal etmemiştir. Aynı zamanda eğitilmiş ve kültürlü elit bir orta sınıf oluşturmaya da çalışmıştır. 19. yüzyılda üniversite, kendisini bilim ile bağdaştırmış ve araştırmayı temel amaçlarından biri hâline getirmiştir ancak Humboldt Üniversitesi için kendi iyiliği adına ustaların ve öğrencilerin özerk bir topluluk olarak algılanması biraz zaman almıştır. Orta Çağ üniversiteleri ile yeni üniversite modeli arasında temel farklardan biri, bilginin öğretilmesi ile ilgilidir. Orta Çağ üniversitelerinde bilgi aktarılırken Humboldt Üniversitesi'nde bilgi hem aktarılır hem üretilir. Bilgi ile araştırma birleştirilmiş, üniversite dışında çalışan bilim adamlarını üniversite içine çekmiştir (Sottili, 2006, s. 3).

Daha çok kurucusunun adı ile bilinen Berlin Üniversitesi, Napolyon'a karşı yenilen ve toprakları işgal edilen Almanların millî reformlara girişmelerinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla üniversite, yeni bir siyasi ortamda, askerî yenilgi sonrası tahrip olmuş millî kültürü yenileme çabasının bir parçası olmuştur. İşgal sonrası bir grup Alman reformcu, arkalarına Hegel, Fichte ve Schleiermacher gibi filozofları da alarak üniversiteyi yenilemeye girişmişlerdir. Bu yeni kurum, öğrenme ve öğretmenin ideal merkezi olacak aynı zamanda özerk olacaktır.

Humboldt, çöken eski üniversitelerde gördüğü sorunları ve dünyanın gidişatını da düşünerek iki noktaya dikkat etmiştir. İlki, öğrencilerin sadece bir alanda uzmanlaşmaması.

Humboldt modeli olarak bilinen yeni nesil yükseköğretim modelinin en temel özelliği, mesleki öğretim ile araştırma ve çalışmaların birbirini destekleyecek şekilde bir araya getirilmesidir.

İkincisi ise profesörlerin iç çekişmeleri ve loncalarının baskılarından kurtarmak için profesörlerin devlet tarafından atanması. Böylece üniversiteyi hem dış hem de iç baskılardan korumuş olmayı planlamıştır. Üniversite gerçekten bu iki noktada korunmuştur ama ortaya hesap edilmeyen başka bir durum, kürsülerde başkan tahakkümü ortaya çıkmıştır.

Akademik özgürlük, üniversitenin siyasi ve idari otoriteden ve ekonomik kısıtlamalardan bağımsızlığını tanımlar. Humboldt, yükseköğrenimin "devlet içindeki her türden" izler taşımasını talep etmiştir. Bundan dolayı kurduğu Berlin Üniversitesi'nin kendisini finanse etmesi ve ekonomik bağımsızlığını güvence altına alması için kendine ait mekânlara sahip olmasını sağlamıştır. Akademik özgürlük ayrıca içten bağımsızlığı da talep etmiştir, yani serbest çalışma seçimi ve serbest çalışma organizasyonu. Bu nedenle üniversite, bilimsel sürece dâhil olan herkes arasında kalıcı bir kamusal değişim yeri olmalıdır. Bilginin entegrasyonu ise felsefe yardımı ile takip edilecektir. Felsefenin farklı bilimsel disiplinlerin üyelerine keşif alışverişinde bulunmalarını ve aralarında bağlantı kurmalarını sağlayan bir tür temel bilimi temsil etmesi beklenmektedir. Humboldt'un eğitim ideali, Alman üniversiteleri tarihini

Humboldtçu üniversitede geniş bir ilgi alanı olan bilginin yerine uzmanlaşmış profesyonel bilim adamı ortaya çıkmıştır.

uzun zamandır kararlı bir şekilde oluşturmuş ancak bütünüyle pratik olarak hiçbir zaman gerçekleştirilmemiş veya gerçekleştirilememiştir (Wissema, 2009, s. 14).

İkinci özellik olan uzmanlık, Humboldt Üniversitesi'nin Endüstri Devrimi'nin baskın ve karakteristik bir özelliğidir. Üniversiteler kendilerini tek disiplinli fakülteler hâlinde organize etmiş, uluslar ortadan kaybolmuş ya da sınır olayı hâline gelmiş ve İngiltere'de sadece birkaç üniversite, hocalarıyla birlikte üniversite yapısını korumuştur. Bu fakülteler özellikle sanat ve felsefe fakülteleri, pek çok alt uzmanlığın beşiği olmuştur. Bu fakülteler zamanla kendi başlarına fakülte haline gelmişlerdir. Örneğin; doğal felsefe (daha sonra matematiğe, fizik, kimya ve biyolojiye ayrılmıştır), ekonomi ve sosyal bilimler. Teoloji, tıp ve hukuk fakülteleri olduğu gibi kalmıştır. Sanat büyük ölçüde üniversitelerin dışında uzman akademilere geçmiştir (Wissema, 2009, s. 14).

Humboldt Üniversitesi, uzmanlaşma ve akademik özgürlük tarafıyla mesleki eğitimi ve araştırmayı öne çıkarırken Orta Çağ üniversitelerinin temel özelliği olan genel kültüre yeteri kadar değer vermemiş, bunun sonucunda da mesleğinin felsefesine sahip olmayan âdeta makine gibi uzmanlar yetiştirmekle eleştirilmiştir (Gasset, 1998).

Humboldt'un kurduğu üniversite, uzun ömürlü bir kurum olmuş ve daha çok Ang-

losakson dünyayı etkilemiştir. Fakat ilginç bir şekilde bu üniversite, felsefi olarak tasarlandığının aksine dar uzmanlaşmanın mekânı olmuş ve üniversitede özellikle doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki ayrışma gittikçe belirginleşmiştir. Humboldtçu üniversitede geniş bir ilgi alanı olan bilginin yerine uzmanlaşmış profesyonel bilim adamı ortaya çıkmıştır. Humboldt'un ideali olmayan fakat Humboldt'un kurduğu Alman üniversitesi, ilerleyen dönemlerde başarılı olmuş ve dünyanın her tarafında model olarak öne çıkmıştır (Küçükcan ve Gür, 2009, s. 46).

Humboldt Üniversitesi'nin bir özelliği de kürsü modeline geçmesidir. Bir kürsüde başkan olan profesör, uzmanlık alanında hem araştırmalar yapacak, bilgi üretecek hem de öğrenciler yetiştirecektir. Ancak zamanla bu kürsüler tekelleşmeyi ve yeniliğe kapanmayı beraberinde getirmiştir (Tekeli, 2011, s. 139). Lonca tipi yapılanmaların baskısından kurtarılan üniversite, kürsü başkanının baskısına teslim edilmiştir.

Bu çerçevede, Orta Çağ üniversitelerinin öne çıkan temel işlevi bilgiyi koruma ve aktarma iken, 19. yüzyıl sonlarından itibaren yaşanan toplumsal değişimlerle Humboldt Üniversitesi'nin öncülüğünde eğitim ve öğretim yanında "araştırma" da yeni bir işlev olarak üniversitenin işlevleri arasındaki yerini almıştır (Antalyalı, 2007; Özdemir, 2016). "Modern bilimsel yöntemin kökeni, Rönesans'ta görülmüş olmasına rağmen 18. yüzyılın sonuna kadar üniversitelerin çekirdeğinde merkez olmamıştır. Araştırmacılar; objektif, sistematik ve tekrarlanabilir deneylerden sonuçlar çıkarmaya başlamışlar ve Orta Çağ'da olduğu gibi şeffaf tartışmalar, "modern bilimsel yöntem" hâline gelmiştir. Bu tür sonuçlar "yasalara" yoğunlaştırılabilmiş ve bu yasalar,

sistemlerin davranışını tahmin etmek için kullanılabilmektedir. Böylece modern bilim ve ardından teknoloji doğmuştur. Ortaya çıkan üniversiteye, Aydınlanma üniversitesi denmiştir.” (Wissema, 2009, s. 12).

Bununla birlikte üniversitelerin liberal reformu hüküm sürmüştür. 19. yüzyılın başlarında Paris, dünyanın dört bir yanından bilim adamlarının mekânı olmasına rağmen Fransız hükûmeti, 1830’dan sonra buradaki üniversiteler hakkında güncel bilgiler almak için düzenli olarak Almanya’ya gözlemciler göndermiştir. Çok sayıda Fransız, İngiliz ve daha sonra Amerikalı akademisyen, Alman üniversitelerinde eğitim görmüş ve yüzyılın sonunda Avrupa, ABD ve Japonya’daki modern araştırma üniversitesi idealini kurum-sallaştırmışlardır (Rüegg, 2011, s. 12).

Humboldt’un eğitim ideali, iki temel halk eğitimi kavramı etrafında gelişmiştir: “Özerk ve otonom birey” kavramı ve “dünya vatandaşlığı”. Üniversite, özerk bireylerin ve dünya vatandaşlarının özel olarak üretildiği yerler olmalıdır. Özerk bir birey, gerekçelerini kullanarak kendi kaderini belirleme ve sorumluluk alan bir birey olmaktır. Weltbürgertum (dünya burjuvazisi), sosyal ve kültürel sosyalleşmelerden bağımsız olarak özerk bireyleri birbirine bağlayan kolektif bir bağdır. Ona göre üniversite bu bağı kuvvetlendirmelidir. İnsanlığın büyük sorunlarıyla baş etmek, dünya vatandaşlığı ile mümkündür. Bundan dolayı üniversite eğitimi sadece iş odaklı olmamalıdır, ekonomik çıkarlardan bağımsız bir eğitim olmalıdır.

19. yüzyıl milliyetçilik eğiliminin ardından Humboldt Üniversiteleri, öğretimin ulusal dilde verildiği ulusal kurumlar hâline gelmişlerdir. Üniversiteler, milliyetçi bir çağda ulusların gururu olmuştur. Özellikle 1901 yılında Nobel Ödüllerinin verilmesinden sonra önde gelen

İkinci nesil üniversiteler, sadece bilimsel araştırma ve buna dayalı eğitime odaklanmıştır.

üniversitelerin bulunduğu yerler bellidir. Alman üniversitelerinin başarıları her yerde fark edilmiş ve yabancılar, eğitimlerini tamamlamak için Almanya’ya gelmeye başlamışlardır. Dil olarak Lingua Franca kurban edilmiş ve üniversiteler arasındaki bilginler ve hareketlilik arasındaki iletişim zorlaşmıştır. Almanca en önemli bilim dili hâline gelmiş ve birçok uluslararası bilimsel dergi bu dilde yazılmıştır. Bilim dünyasında statü kazanma konusunda üniversiteler arasında kesinlikle bir rekabet vardır, yine de fedakârlık ve hoşgörü ruhu korunmuştur. Bu ruh, I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesinden sonra değişmiş, keskinleşen milliyetçilik ile birlikte birçok üniversitede muhalif öğretim üyeleri kovulmuştur. Ekim 1918’de Londra’da düzenlenen Uluslararası Bilim Akademisi Konferansı, tüm Almanları 20 yıl boyunca uluslararası konferanslardan dışlamaya karar vermiştir. Bu karar pratikte uygulanmasına rağmen bilim dünyasının milliyetçi politikalara ve kültüre ne kadar yaklaştığını göstermektedir (Wissema, 2009, s. 14).

Özetle ikinci nesil (Humboldt modeli) üniversiteler, 18. yüzyılda başlayan sosyolojik tabanlı toplumsal hareketler ve 19. yüzyıl boyunca görülen Sanayi Devrimi’nin etkisi ile yeni bir kimliğe kavuşmuştur. İkinci nesil üniversiteler, sadece bilimsel araştırma ve buna dayalı eğitime odaklanmıştır. Humboldt modeli, dünyanın hemen hemen her yerinde ilgi görmüş ve etkili olmuştur. Bu modelin en büyük dezavantajı ise fakülte yapılanmalarının disiplinler arası etkileşime elverişli olmayışıdır.

Humboldt Modelinin Farklılıkları

Araştırmayı ve laboratuvarı üniversiteye sokup örgütsel yapıyı güçlendiren Humboldt modeli ile birlikte üniversitelerde kendisinden önceki üniversitelerden şu noktalarda farklılaşmıştır:

1. Araştırma alt yapısının oluşturulması için profesörlerin yönetiminde uzmanlaşmış kürsüler ya da enstitüler kurulmuştur.
2. Üniversite, bilimsel ve örgütsel bağımsızlığa sahip olmuş sadece finansal denetime tabi tutulmuştur.
3. Kurullar eliyle yönetilmiş ve eşitler arasında birinci olarak görülen rektörün bir yılına üniversite profesörleri tarafından seçilmesi kuralı getirilmiştir.
4. Profesörlere iş güvencesi veren "tenür" (tenure) sistemleri geliştirilmiştir.
5. Üniversitenin fırsat eşitliği kapsamında toplumun tüm kesimlerine açık olması ve devlet tarafından finanse edilmesi sağlanmıştır.
6. Milliyetçi duygularla hareket edilmiş ve millî kültür ve edebiyat müfredata sokulmuştur.
7. Hocaları, öğrenci ve diğer erklerin basıklarından korumak için devletin finanse etmesi sağlanmıştır.
8. Bilginin korunması ve saklanması önemli hâle gelmiştir.
9. Öğretme ve öğrenme özgürlüğü temin edilmiştir.
10. Eğitim halka indirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır.

Bilgi Toplumu Üniversiteleri: Amerikan Üniversiteleri

İlk kurulan üniversitelerin ardından devamlı gelişen üniversitelerde köklü ve esaslı değişim bu sefer Kıta Avrupa'sında değil yeni dünyada gerçekleşmiştir. Bu yeni kıtaya Avrupa'dan gelen üniversite, elli yıl içinde bambaşka bir hâl alarak üniversiteleri farklı bir noktaya taşımış ve dünyaya bu konuda liderlik yapmıştır. Özellikle 1950'den sonra ABD'nin özellikle Batı'nın sömürgelerine ve az gelişmiş ülkelere ihraç etmeye çalıştığı kurumlardan biri de üniversiteler olmuştur.

20. yüzyılın başlarına kadar dünyadaki yükseköğretim merkezleri arasında ABD üniversiteleri yukarılarda değildir. Günümüzde ise dünyadaki en iyi üniversitelerin sıralandığı listenin ilk 20'sinde 15, ilk 500'de ise 150 ABD üniversitesi yer almaktadır. Sıfırdan bu noktalara gelmesi ise biraz kendisi dışında gelişen tarihî olayların biraz da coğrafi konumunun yardımıyla, yani Avrupa'dan uzak olmasının vermiş olduğu avantajla olmuştur. Almanya'dan kaçan bilim adamlarının katkılarıyla 20. yüzyılın ilk çeyreğinde merkez bir ülke hâlini alarak dünyada varlığını hissettirmiştir (Gür, 2016, s. 23). O tarihlere kadar ABD'li öğrenciler doktora yapmak için Almanya ve İngiltere üniversitelerine gitmişlerdir.

19. yüzyılın ikinci yarısında birçok Amerikalı eğitimci halka yeterince ulaşmayan ve yayılmayan yükseköğretim sisteminden endişe duymuştur. Hızlı ilerleyen yüzyılın hızına ayak uyduramamaktan veya öğrenilen dünyanın yükselen standartlarına uyamamaktan korkmuşlardır. ABD, ülkenin her yanına ulaştırdığı demiryolları, telgraf telleri ile ulaşım ve iletişim meselesini çözmüştür. Yeni göçmen dalgalarını sınırlara, çiftliklere

ve şehirlere çekecek şekilde ekonomik ve sosyal olarak büyümüştür. Köleliği kaldırmış ve bir iç savaşta sendikayı korumuştur. İster istemez Avrupa'dan çıkan fikirlerle, icatlara ve burslara ayak uydurmak için eğitim kurumları oluşturmaya ya da güçlendirmeye çalışmıştır. Ancak kolejlerin bolluğu ve kolejlerden biraz farklı olan nominal üniversiteler bile bu Avrupa üniversitelerine eşit değildir (Axtel, 2016, s. 221). Çok geçmeden ülke yükseköğretimin en fazla ihtiyaç duyduğu şeyin Alman akademik sistemi ve üniversite kurumları olduğunu anlamıştır. Yükseköğretimin sadece lisans veya mesleki eğitim olmadığını, lisansüstü eğitimi ve özerkliği içeren üniversite özelliğine sahip olması gerektiğine kanaat getirmişlerdir. Alman üniversitelerine gitme nedenlerinden biri de o dönemin bazı meşhur bilim adamları ve akademisyenleri ile çalışıp onlardan akademik usul ve terbiye edinmektir. "Yurt dışındaki ABD'li öğrenciler, Alman üniversitelerinin ABD kolejlerinden çok farklı olduğunu ve ABD kolejlerinin lisansüstü eğitim vermek için yeterli olmadığını görmüşlerdir. Onlara göre ABD kolejleri ancak Alman gymnasiumları ile karşılaştırılabilir hazırlık okullarıdır" (Werner, 2013, s. 21). Almanyadaki tahsil imkânlarının ve şartlarının bilimsel çalışma için uygun olması, Amerikalıların önce gidenleri takip etmeye ikna etmeleri için yeterli sebeplerdir. En dikkat çekici farklılıklardan biri, çalışma alanlarında tanınan imkân ve özgürlüklerdir. Öğrenciler sadece yaşam, yemek ve sosyal düzenlerini değil kiminle hangi konuda çalışabileceklerini de kendileri belirleyebilmektedirler. Çekici unsurlardan biri de müfredatın ağırlıklı olarak seçmeli reçete edilmeyişi, eğer isterlerse çalışacak bir profesör

veya bölüm bulamazlarsa ulusal sistemdeki yirmi Alman üniversitesinden bir başkasına göç edebilmeleridir (Gür, 2016).

Amerikalı öğrencilerin Alman üniversitelerine göçlerinin ilk aşaması kabaca 1760'lardan 1810'a kadar sürmüştür. Çok az sayıda Kuzey Amerikalı öğrenci, Alman ülkelerine geri dönmüştür. 1810'dan 1830'a kadar olan ikinci aşamada, Alman üniversitelerinde özellikle Göttingen'de ilk olarak küçük bir öğrenci dalgası yaşanmıştır. 1861-1865 yılları arasındaki iç savaş, Alman üniversitelerinde ABD'de öğrenci kaydının artmasına tanıklık etmiş, Heidelberg en göze çarpan cazibe merkezi konumunda olmuştur. Dördüncü aşamada, 1865'den yaklaşık 1898'e ABD'nin Alman üniversitelerine kaydolmasında Leipzig öncülük yapmıştır. Son olarak 1890'ların sonlarından başlayarak dört Alman üniversitesindeki ABD öğrenci sayıları, I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar kademeli olarak düşmeye başlamıştır (Werner, 2013, s. 20). Alman üniversitelerindeki Amerikalı öğrenci sayıları 1870 ile yüzyılın sonuna kadar yükselirken Almanyadan alınmış doktora derecesine sahip akademisyenler, Amerikan üniversitelerinde çalışmaya başlamışlardır (Axtel, 2016, s. 236).

Rockefeller Vakfı tarafından yapılan cömert bağışlar az sayıda prestijli üniversitenin olağanüstü uluslararası müesseseler kurmasına izin vermiştir. California, Chicago, Harvard ve Cornell, bu hayırseverlikten faydalanan şanslı üniversiteler arasındadır. Her ne kadar lisans öğrencilerinin kompozisyonları hemen hemen tüm Amerikan kampüslerini karakterize eden ezici yerelliği yansıtsa da bu kurumlar bir dizi yabancı öğrenciyi çekmeyi başarmış ve bu da en azından öğrenci deneyiminde taşra-

20. yüzyılın ilk yarısında Humboldt tipi üniversite sistemi tekrar ele alınarak üniversite anlayışının yeniden biçimlenmesine çalışılmıştır. Bu dönemde üniversite artık bilgiye değil aksiyona dönük hâle gelmiştir.

İlğı aşma konusunda ince bir taahhüt göstermiştir. Bazı Amerikan kolejleri ve üniversiteleri, Avrupa'daki savaş ve yer değıştirmelerin bir sonucu olarak fakültelerinde uluslararası bir bakış açısı kazanmıştır. Nazi yönetimi altında rahat çalışma imkânı bulamayan Alman üniversitelerinden gelen mülteci akademisyenler, Amerika Birleşik Devletleri'ne kaçmış ve daha önce hiç bu kadar yetenekli hocaları olmayan üniversitelerde hocalık yapmaya başlamışlardır (Thelin, 2004, s. 225). Eski moda Amerikan kolejinin kozasından yeni dünyaya özgü garip bir Amerikan üniversitesi ortaya çıkmıştır. Amerikalılar, Alman üniversitelerinin eğitim programını olduğu gibi almamış ve Alman üniversite eğitiminin bir parçası olmamıştır. Uzmanlaşmak için profesörlük takdim tezi icat etmişler ve Amerikan üniversite eğitiminin gelişmiş bölümünü kurmuşlardır. Kesin olarak uzman araştırma eğitimi çoğu üniversite öğrencisi için bir anlam ifade etmediğinden bu gibi lisansüstü eğitim veren okullar, sıradan üniversite derslerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Alman pratiğinin bu şekilde değışimi, Amerikan araştırma üniversitesine gerçekten katkı sağlamıştır. Almanlar araştırma idealini icat etmiş, Amerikalılar bunu sürdürecektir kurumu icat etmişlerdir (Turner ve Bernard, 1993).

20. yüzyılın ilk yarısında Humboldt tipi üniversite sistemi tekrar ele alınarak üniversite anlayışının yeniden biçimlenmesine çalışılmıştır. Bu dönemde üniversite artık bilgiye değil aksiyona dönük hâle gelmiştir. Bu dönemin örnek üniversiteleri yukarıda sözünü ettiğimiz Amerika'da gelişmeye başlayan üçüncü kuşak üniversitelerdir. Bu üniversitelerde rektör, daha uzun süreli olarak seçilen/atanan, lider niteliği ön plana çıkan, toplam kalite anlayışında girişimci bir konumdadır. Bilgi toplumu üniversiteleri başlangıçta öğrenci sayısının azlığı nedeniyle elitist bir tablo çizmişse de günümüzde artık kitle eğitimi yapmaktadır. Bu dönüşüm, sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist üretimden esnek üretime geçiş ile yakından ilgili olup üniversite yönetiminden üniversite yönetişimine geçiş olarak dünyanın ekonomik ve siyasal değışimleri ile benzer bir gelişim süreci izlemektedir. Devlet artık üniversite hizmetlerinin sağlayıcısı olmaktan çok düzenleyicisi olma işlevini üstlenmeye doğru bir eğilim sergilerken bunun doğal sonucu olarak üniversiteler de mali sorunlarını gidermek için ihtiyaçlarını öğrencilerden ve girişimci üniversite olmanın gereğı olarak üniversite-sanayi iş birliğı çerçevesinde piyasaya yönelik bilim üretimi karşılığında piyasadan gidere-meye başlamışlardır (Arap, 2010, s. 7).

1960'lı yıllarda üniversiteler hızlı bir şekilde gelişmiş ve Humboldt modeli çökmüştür. Bu gelişme ile üniversite, devletin ve bürokrasinin müdahalesine daha fazla maruz kalmıştır. Çok disiplinli ve disiplinler arası araştırma temel hâle gelmiştir. Bu durumda fakültenin mevcut haliyle kalması mümkün değildir. 1970'lerde özellikle ABD'de üniversiteler Hewlett Packard, Dell, Intel, Sun Microsystems gibi temelleri teknolojiye dayanan yeni firmaların beşığı hâline gelmiştir. Üniversite-

ler, temel araştırma çalışmalarını dışarıya yaptırma isteği artan endüstri kuruluşları ile ortak araştırma projelerine başlamıştır (Çiftçi, 2010).

Artık ulusal ve uluslararası üniversite sistemleri yakından incelendiğinde üçüncü nesil (3NÜ modeli) üniversitelerin ortaya çıktığı ve 21. yüzyıldan itibaren geçerli olmak üzere yükseköğretimdeki akım ve uygulamaların en etkin niteliklerine sahip olduğu görülebilmektedir. Bu üniversiteler, kapsamlı ve yetkin eğitim sağlama ve araştırma yapma gibi faaliyetlerin yanı sıra elde edilen bilimsel bilgi ve verilerin sanayi ve bilimsel platformlarda kullanılmasını ve ticarileşmesini hedefler. Bu türden bir hedef etkin eğitim ve geçerli araştırma hedefine eşit önemde üçüncü bir hedef niteliği taşır. Bu üniversitelere örnek olarak iş dünyası ve ilgili sektörlerle iç içe eğitim fırsatı sağlayan Stanford, Harvard ve Cambridge Üniversiteleri gösterilebilmektedir. 3NÜ yapılanması artık günümüz dünyasında bilgi toplumunda ve ekonomisinde yer almanın olmazsa olmazıdır. Bu yapılanmayı benimsemekte geç kalan kurumların günümüz dünyasında ve yakın gelecekte uluslararası rekabette şansının düşük olduğu görülmektedir.

“Üniversiteler, değişen dünya ile birlikte büyük bir değişim süreci içerisine girmişlerdir. Tarihsel süreç içinde üniversiteler, bilim odaklı birinci kuşak üniversitelerden eğitim ve araştırma odaklı ikinci kuşak üniversitelere, son dönemde de girişimci ve toplumla bütünleşen üçüncü kuşak (3K) üniversitelere doğru dönüşüm yaşamaktadır” (Çiftçi, 2010). Orta Çağ'da bir akademisyen veya başka bir deyişle ulemanın sadece kendi çalıştığı alanda değil aynı zamanda kendi ilmini besleyen ilimlere de hâkim olması gerekirken (Rosenthal, 2007, s. xii) yeni nesil üniversitelerde bir profesör çok küçük bir alanda çok derin bilgilere sahip olmaktadır.

ABD üniversitelerinin yönetim biçimi kendine hastır ve yükseköğretim farklı bir yapı arz eder. Hatta her eyalette farklı uygulamalar görülür. Genel yapı, bir mütevelli ve onun tarafından seçilen bir başkan tarafından yönetilmesidir. Rektörün görev ve yetkileri, Avrupa üniversitelerine göre oldukça sınırlıdır. Kolejler, acemi ve usta kolej olarak ikiye ayrılmaktadır. Acemi kolejler zamanla ön lisans eğitimi veren mahalli koleje (*community college*) dönüşürken üniversitelere bağlı kolejler bir nevi fakülte gibi dört yıllık eğitim ile meslek sahibi yapmaktadır. Ayrıca kolej, üniversite anlamında da kullanılmaktadır (Gür, 2016, s. 21).

II. Dünya Savaşı'nın galibi olarak ABD üniversiteleri büyük atılım yaparak araştırma üniversiteleri olsalar da sistemin 1910 yılı itibarı ile oturduğu söylenmektedir. Toplumu temsil eden mütevelli heyeti, üniversite başkanı, bölüm başkanı, derslikler, transkript sistemi ve başvuru süreçleri ABD üniversitelerinin parçası olmuştur (Veysey, 1965, s. 338, 341). 1930'lara dek bir iki istisna dışında ABD üniversitelerinin temel işlevi, eğitim ve öğretimdir (Kaysen, 1969). Üniversitelerin gelişmesi, iki dünya savaşı arasındaki yıllarda olmuştur. Hatta ABD üniversitelerinin dünyada üstünlük sağlamaya başladığı dönemin başlangıcı

Üçüncü nesil üniversiteler, kapsamlı ve yetkin eğitim sağlama ve araştırma yapma gibi faaliyetlerin yanı sıra elde edilen bilimsel bilgi ve verilerin sanayi ve bilimsel platformlarda kullanılmasını ve ticarileşmesini hedefler.

olarak Alman üniversitelerinden kaçan Albert Einstein, Max Delbrück, Poul Lazarsfeld, Theodor Adorno gibi bilim adamlarının geldiği 1933 tarihini verenler de vardır. 1933-1941 yılları arasında sadece gelen fizikçi sayısının 100 olduğu söylenir (Cole, 2010). Bilim politikalarının kurumsallaşması da II. Dünya Savaşı sonraki dönemde gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı ve ardından Soğuk Savaş yılları olmasa ABD hükûmetleri, kendilerini güçlendiren ve üstünlük sağlayan atom bombası, radar ve geliştirilmiş denizaltı silahları ve penisilin gibi önemli bilimsel keşiflerde bulunan üniversitelere ve araştırmalara bu kadar destek vermeyeceklerdi. Bu aynı zamanda ABD üniversitelerini yeni bir kurum hâline dönüştürmüştür (Gür, 2016, s. 31).

Üniversiteler bilginler topluluğundan çok daha fazlası olmaya başlayınca da bu yeni evreyi kimi araştırmacılar multiversite olarak tanımlamaya başlamışlardır. Eskiden hocalar ve öğrenciler varken idareciler, fen bilimciler, beşerî bilimciler, tıpçılar, mezunlar, iş adamları, yasa yapıcılar, kamu yöneticileri, vakıflar, kent halkı, öğrenci yakınları gibi birbirinden çok farklı kesimlerle muhatap olmaya başlamışlardır. Bu da ilişkileri ve yönetim biçimlerini daha karmaşık hâle getirmiştir (Kerr, 1964). Bu karmaşık yapının üstüne teknoloji transferleri, hukuk işleri, halkla ilişkiler, uluslararası ofis, öğrenci bulma gibi pek çok farklı işten dolayı idari personel sayısının akademik personelden fazla olması (Gür, 2016, s. 126) gibi faktörler üniversitede akademik geleneği tehdit eden bir diğer gelişmedir. Ancak gittikçe şirketleşen ABD üniversitelerinin özerkliğinin akademik özgürlüğü tehdit ettiğine dair tartışmalar da başlamıştır (Gür, 2016, s. 124).

Bütün bu olumlu gelişmelerin yanında kimi sorunlar da baş göstermiştir. Yükseköğretimin

paralı oluşu, orta ve üst kesime has bir imtiyaz gibi olmaya başlamıştır. ABD üniversitelerinin girişlerinde maddi durumu iyi olmayan öğrencilerin, durumu iyi olan öğrencilere göre oldukça adaletsiz olduğu görülmektedir. Rekabet harçları artırmış, artan harçlar ise üniversiteye ulaşımı engelleyecek noktaya gelmiştir. Öyle ki üniversiteye başlayanların önemli bir kısmı mezun olmadan ayrılmak zorunda kalmakta, krediler öğrencilerin belini bükmektedir.

ABD’de 2016 yılı itibarı ile 1.579’u iki yıllık, 3.004’ü dört yıllık olmak üzere 4.583 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır (The National Center for Education Statistics, 2019). ABD’deki durum Yeni ve Yakın Çağ dönemlerine benzemeye başlamıştır. Üniversite sayısındaki artışın aksine tüm önemli buluşlar ve keşifler, üniversiteye mensup olmayan bilim adamları tarafından yapıldığı gibi 2012 yılında ABD Patent Ofisi’nden alınan 253.155 patentin sadece 4.797’si yani %1,89’u üniversiteler tarafından alınmıştır. Kalanı şirketler tarafından üretilmiş ve alınmıştır (Gür, 2016, s. 159). Bunun mahzuru ise şirketlerin kârlarını önceleyerek kimi araştırmaları lehlerine gelecek şekilde saklamaları veya manipüle etmeleridir. Bu özellikle sağlık sektöründe yapılan araştırmalarda görülen bir durumdur.

ABD üniversitelerinin başarısında eğitim ile ilgili faktörler de etkili olmuştur. Kıtanın zengin kaynakları, diğer ülkelerden uzakta olması, emek sömürüsü ve kölelik, nüfusun çokluğu, yeniliğe açık siyasi ve hukuki ortam, göçmen kabulü, Avrupa’dan kaçan bilim adamları, İngilizcenin dünya dili olması, kapitalizm ve rekabet ortamı hiç şüphesiz üniversiteleri olumlu yönde etkileyen etmenler olarak sıralanabilir (Gür, 2016, s. 32).

Üçüncü Nesil Üniversitelerin Getirdiği Yenilikler

ABD üniversiteleri ile gelişen üçüncü nesil üniversitelerin getirdiği yenilikler şunlardır:

1. Disiplinler arası ve esnek eğitim,
2. Transkript sistemi ve eğitim döneminin üçe ve dörde çıkarılması,
3. Mükemmeliyet nosyonu ve bunun neticesinde kalite ve akreditasyon çalışmaları,
4. Yönetim anlayışının değişmesi, şirket gibi bir başkan tarafından yönetilmesi,
5. Lisansüstü eğitimin lisans eğitimin-den ayrılması ve farklı bir okul olarak tasarlanması,
6. Büyük şirketlerle ortak projeler yapması ve onların istekleri -piyasa- doğrultusunda eğitimin tasarlanması,
7. Mimari yapının şehirlerden şehir dışına kampüs hayatına geçmesi,
8. Devletin politikalarını ve uluslararası gücünü desteklemesi, savaşlarda geliştirdiği cihazlarla katkıda bulunması,
9. Devletin yönetici pozisyonundan düzenleyici pozisyonuna geçmesi,
10. Özel sektör gibi girişimci olması,
11. Meslektaşlıktan rekabete dayalı sistemde rakip olma,
12. Uluslararasılaşma hem öğrenci hem de hoca kadrosunun farklı milletlerden olması.

Üniversitenin Vazgeçilmez Unsurları

Modern üniversitelerin üç temel düşünce etrafında şekillendiği söylenir: Kantçı akıl, Humboltçu millî kültür kavramı ve son dönemlerde özellikle ABD’de görülen teknolojik bürokratik mükemmeliyet nosyonu yani kalite. Kant’a göre üniversiteyi düzenleyen şey, akıldır. Kastettiği şey, kilisenin dogmalarına göre hareket etmeyen, akıl yoluyla üretilen felsefeye göre hareket eden bireylerin yetiştirilmesidir. Schiller’den Humboldt’a kadar tüm Alman idealistleri, üniversite fikrini kültür etrafında örerler. Onlara göre kültür, incelenen bilgilerin tümüdür. Önemi, bu bilgilerin bireyin karakterini tayin etmesidir. Üniversite fikrinin kültür etrafında örülmesi, üniversite kurumunu ulus devlet ile doğrudan ilişkilendirir. Onlara göre üniversite, ulusun kendisine dair bilgiler üreten ve bunları yeni nesillere aktaran bir kurum olmasıdır. Humboldt’a göre felsefe, millî kültürün ve üniversitenin temel disiplini ve koruyucusudur. Üniversite, öğrenme ve öğretim özgürlüğü üzerine temellenmiştir. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Almanların felsefeye atfettiği rol, İngilizler ile birlikte edebiyata doğru kaymıştır. Millî edebiyatın örneklerini okumak ve okutmak, İngiliz üniversite fikrinin önemli bir parçası olmuş ve uluslaşmaya katkıda bulunmuştur. Küreselleşme ve Amerikanizasyon ile birlikte öne çıkan “mükemmeliyet” (*excellence*) nosyonuna göre üniversitenin millî kültür veya edebiyatı canlı tutarak ulus devlete hizmet etme görevi kaybolur. Artık esas olan, üniversitenin bütün etkinliklerinde “mükemmeliyet”i gözetmesi ve bürokratik bir kurum gibi işletilmesidir. Bu anlayış, üniversitelerinin genel yapısı, felsefesi

Üniversitelerin tarihî gelişimine göz atıldığında tarihî olaylar ile üniversitede görülen büyük değişiklikler arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Her büyük olay, üniversiteleri dönüştürmüş ve geliştirmiştir.

veya kültüründen ziyade piyasayı gözetan bir şirket gibi görülmesinden kaynaklanır (Küçükcan ve Gür, 2009, ss. 45-46).

Üniversitelerin tarihî gelişimine göz atıldığında tarihî olaylar ile üniversitede görülen büyük değişiklikler arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Her büyük olay, üniversiteleri dönüştürmüş ve geliştirmiştir. Rönesansla başlayan gelişim ve değişim, reformlar, Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali, Aydınlanma felsefesi, kapitalizmin doğuşu ve iki dünya savaşı sebep ve sonuçları itibarı ile üniversitelerin yapılanmasını ve sistemlerini etkilemiş büyük olaylardır. Bu açıdan baktığımızda üniversitelerin değişimin öznesi olmadığı düşünülebilir. Günümüzde de üniversite dışında gelişen büyük ve önemli olay-

lar, üniversiteleri derinden etkilemeye devam etmektedir. Günümüzde üniversiteyi etkileyen olayların başında teknolojik gelişmeler, bulut teknolojileri, büyük veri analizleri ve yapay zekâ çalışmaları sıralanabilir.

İlk iki dönem üniversiteleri ile ilgili ilginç bir durumdan söz edilebilir. Her iki dönemin en iyi üniversitelerinin doğduğu ülke dışında kurulmasıdır. İlk nesil üniversiteleri, İtalya ve Fransa'da iken bozulmalar da ilk olarak buralarda olmuş ve ikinci nesil üniversiteler Almanya'da gelişmiştir. Özellikle savaşlardan sonra üstünlük bu sefer üçüncü nesil üniversitelerinin doğduğu ABD'ye geçmiştir. Çağımızda ise dördüncü nesil üniversiteler, dünyanın büyük bir köye dönüşmesiyle aynı anda birçok ülkede görülmekte, küçük bir ülke bazen büyük olduğu düşünülen ülkelerden çok daha iyi üniversitelere sahip olabilmektedir.

Küreselleşme, dijitalleşme ve ekonomik gelişmeler, üniversiteleri olumsuz etkilemiş ve onların bağımsız hareket etme alanını iyice daraltmıştır. Bu daralmayı aşmak için üniversiteler diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak zorunda kalmışlardır. Ama bu iş birliği için hem yasal düzenlemeler hem de yöneticilerin zihin yapısında da ciddi değişiklikler yapmak gerekmektedir.

Amaçlarına ve İşlevlerine Göre Üniversiteler

Avrupa Konseyi, yükseköğretimin amacını dört maddede toplar:

1. Sürdürülebilir istihdam için eleman hazırlama,
2. Demokratik toplum için aktif yurttaşlar yetiştirme,
3. Kişisel gelişim,
4. Öğrenme, öğretme ve araştırma yoluyla geniş ve ileri bilgi tabanını muhafaza etme (Günay, 2019a, s. 25).

Temel Üniversite Türleri

Üniversiteler sahip olduğu özelliklere göre ise iki başlık altında tasnif edilebilir:

1. Araştırma Üniversiteleri: Lisansüstü eğitime ve lisansüstü eğitim sonrası araştırmalara öncelik veren, büyük kütüphane ve laboratuvarları bulunan üniversitelerdir. Lisans öğrencilerinin sayısının lisansüstü öğrenci sayılarından fazla olması amaçlanır.
2. Mesleki Eleman Yetiştiren Üniversiteler: Bu üniversitelerde lisansüstü eğitim ağırlıklı olmayıp devletin ve toplumun ihtiyacı olan mesleklere alanında yetkin bireyler yetiştirirler.

Araştırma Üniversitelerinin Dört Görevi

1. Bilginin üretilmesi: Araştırmaların sonucunda üretilen ve toplumun refahına ve zenginleşmesine katkıda bulunan araştırmalar yapmak, toplumun sorunları üzerine araştırmalar yapmak birinci görevidir.
2. Bilginin aktarılması: Bununla eğitim görevi kastedilir. Bu da iki şekilde yapılır: İlki, eğitimle üretilen bilginin öğrencilere aktarılması. İkincisi ise üniversitelerde ders verecek öğretim üyeleri yetiştirilmesi. İkincisi, araştırma üniversitelerinde olur.
3. Bilginin muhafaza edilmesi: Üretilen bilgilerin gelecek nesillere aktarılması için muhafaza edilmesi gerekir. Bu, klasik dönemlerde kütüphaneler ile sağlanırken günümüzde sanal ortamlara taşınmıştır.
4. Bilginin yayılması: Üretilen bilgi iki şekilde yayılır. İlki, akademisyenler arasında yayılmasıdır. Bu da akademik yayınlar ve toplantılarla sağlanır. İkinci tür yayılma ise üretilen bilginin toplumun hizmetine sunulmasıdır. Sunum ise üretilen veya geliştirilen bilgi ve ürünlerin toplumun sorunlarını çözmede kullanılmasına imkân sağlayacak organizasyonlar ile sağlanır.

Üniversitelerin Değişim Süreci

Günümüz üniversitelerini yakından ilgilendiren gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:

1. Yapılan araştırmalarda 2020'den itibaren işlerin %90'ını yapabilmek, bilişim teknolojileri (IT) yeteneklerine bağlı gerçekleşecektir. Avrupa ülkelerinde son on yılda 2 milyon yeni iş sahası yaratıldığından bahsedilir. İngiltere'de yapılan bir araştırmaya göre ilkökul öğrencilerinin %65'i bugün bilmediğimiz ve tanımlanmamış işlerde çalışacaklardır. Yapılan araştırmalar, geleceğin mesleklerinin daha çok biyoteknoloji, savunma sanayi, bilişim teknolojisi ve telekomünikasyon alanlarında olacağı yönündedir. Bu durum üniversiteleri, öğrencilerini bugün henüz bilmediğimiz mesleklere hazırlamak zorunda bırakmaktadır.
2. Disiplinlerin tek başına geleceğin mesleklerine cevap verememesi, farklı disiplinlerden ortak programlar oluşmasını zaruri kılmıştır.
3. Bilişim teknolojilerindeki gelişim ve dijital çağ, müfredat ve öğretim anlayışındaki değişiklikler, öğrencinin öğrenmeyi öğrenmesini öne çıkarmaktadır.
4. Üniversiteleri dönüştüren çağımızın dinamikleri arasında hızlı nüfus artışı ve bunun sonucu üniversiteye gitmek isteyenlerin sayısındaki artışa bağlı olarak artan talebi karşılamak için kurulan üniversite sayısındaki artış. Sayıları hızla artan üniversitelerin denetlenmesi, yükseköğretim ve araştırmaya ayrılan kamu kaynaklarının azalması, finans sorununu doğurmuştur.

5. Serbest piyasa ekonomisi, sanayinin ihtiyaç duyduğu personeli yetiştirmeye yönelik talepler, üniversiteleri şirkete ve teknoloji üreten merkezlere dönüştürme tehlikesini taşımaktadır.
6. Her gün yenilenen teknoloji: Günümüzde teknoloji büyük bir hızla değişmekte, üretilen bilgiler kısa sürede eskiyebilmektedir. Bu yüzden artık kimi kitaplar sadece online yayınlanmakta ve devamlı güncellenmektedir. Özellikle teknolojiye dayalı bilgi bir sene sonra bayatlamakta ve geçersiz olabilmektedir.
7. Bu gelişmenin doğal sonucu olarak da insanlar 40 yaşında üniversitelere yeninden gitmeye ve kişisel gelişim eğitimi almaya başlamışlardır.

Bütün bu gelişmeler, üniversite yöneticilerini baskı altına almıştır. Rekabete ayak uydurmaya çalışmak ise yeni sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu taleplere cevap vermek için üniversiteler, eğitim ve öğretim yapılarını yenilemiş, dersleri ve içeriklerini güncellemiş, organizasyonlarda değişiklikler yapmış, idari birimlerini ve karar alma süreçlerini gözden geçirmişlerdir. Öğrenci merkezli olmuşlardır. Üniversiteler arasında farkı ortadan kaldırmak ve ölçeklemek için yeterli çerçevelerini ve kazanımlarını tanımlamışlardır. Bunları yaptıktan sonra da Avrupa Birliği'nin geliştirdiği uluslararası rekabet edebilme, öğrenci ve hoca hareketliliği, ortak mezuniyet sistemi, aşamalı yükseköğretim sistemi, tüm ülkelerde geçerli kredilendirme (AKTS) sistemi, yaygın bir dilde hazırlanmış diploma eki, kalite güvencesinin sağlanması, hayat boyu öğrenmeden oluşan Bologna Kriterleri'ne uymaya çalışmışlardır.

Bütün bu çalışmalar, üniversiteleri bir taraftan bürokrasiye diğer taraftan şirkete dönüş-

türmüş ve dönüştürmeye devam etmektedir. Oysa hiçbir üniversitenin şirketler kadar bilgi üretemeyeceği ve üniversitelerin şirket olmadığı kabul edilmelidir. ABD’de son yıllarda verilen patentlerin sadece %2 gibi çok düşük bir oranının üniversiteler tarafından alındığı düşünüldüğünde üniversitelerin bu rekabette çok başarılı olamayacağı açıktır.

Bir kısım yöneticiler sadece bu kriterleri şeklen yerine getirmeye çalışmışlar, içeriklerini o kadar dert edinmemişlerdir. Orta Çağ üniversitelerinin genel kültüre yoğunlaşan eğitim anlayışından araştırmaya ve incelemeye dönen modern üniversiteler, mesleklerinde uzman insanlar yetiştirmişlerdir. Ancak bunu yaparken genel kültür ve etik kurallar üzerinde yeterince durmamışlar ve diğer işlerden bu konularla ilgilenecek vakti bulamamışlardır. Günümüz üniversiteleri de maalesef bu konularla ilgilenmeye yeterince vakit bulamamaktadır.

Binlerce yeni meslek için uzman yetiştirilemeyeceğini anlayan üniversite yetkilileri, mezunlarının yetkinlikleri üzerinde durmaya başlamışlardır. Yetkinlik, bireysel, mesleki, sosyal ve evrensel olarak dört başlık altında incelenir. Dünya Ekonomik Formu ise bunları biraz daha açarak geleceğin meslekleri için kazandırılması gereken 10 beceri olarak belirlemiştir. Bunlar; karmaşık problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcılık, insan yönetimi, başkalarıyla koordinasyon, duygusal zekâ, muhakeme etme-karar verme, hizmet yönetimi, müzakere ve bilişsel esneklik. Ayrıca bu becerilere; öğrenmeyi öğrenmek, hızlı ve akılcı okuma, not alma, bilgi analizi, modellerin belirlenmesi ve trendler, yazlı ve sözlü iletişim, teknolojiyi anlama ve kullanma, kültürel farkındalık ve duyarlık yetkinlikleri de eklenmektedir.

Buna benzer birçok araştırma daha bulunmaktadır. Her araştırmacının üzerinde durduğu konu, değişimin kaçınılmaz olduğu ve mezunların yetkinliği meselesidir. Bu durumda devamlı değişen şeyler yerine değişmeyen şeylerin üzerinde durmak daha doğru olacaktır ve üniversiteler, öğrencilerine değişmeyen bilgi ve becerileri kazandırmak zorundadır. Buna da kısaca hikmet denilmektedir. Mesleği ne olursa olsun yapılan işin felsefesinin ve hikmetinin öğretilmediği kurumlara üniversite denilemez.

İyi Bir Üniversite İçin Gerekli Olan On İki Unsur

Modernleşme sürecinde üniversiteler önemli ölçüde değişseler de (Altun, 2017, ss. 71-75) iyi bir üniversite inşa edebilmek ve sürdürebilmek için gerekli olan on iki unsur günümüze değin varlığını sürdürmüştür.

- 1. Üniversitenin görevi ve kuruluş amacı:** Her üniversitenin mutlaka kendisine biçtiği bir görevi olmalıdır. Bu görev, onun önceliği olacağı için daha sonraki hedeflerinin tayini ve atılacak adımları bu görevin iyice belirlenmiş olmasıyla ilgilidir.
- 2. Yazılmamış kurallar, gelenek ve teamül:** Buna etik ve akademisyen ahlakı dâhil edilebilir. Üniversite her şeyden önce bir kültür alanıdır ve her üniversitenin genel kültürü yanında kendine has kültürü de olmalıdır. Bu kültürün oluşması ve korunması ise ancak bölümler üzerinden olur. Bundan dolayı bölümler çok önemlidir ve üniversite, bölüm üzerine inşa edilmelidir. Öğrencinin ve hocanın merkezinde bulunmadığı bir üniversitenin başarılı olması mümkün değildir.

3. Özgür ortam, özerk yapı: Kurumların özerk, akademisyenlerin özgür oldukları ortamlar sağlanmalıdır. Bir üniversitenin özerk olması OECD tarafından yayınlanan (2003) rapora göre şu sekiz kriter ile anlaşılmaktadır:

- Binaların mülkiyetine sahip olmak,
- Kredi alabilme yetkisine sahip olmak,
- Bütçesini hazırlamak, ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda haralayabilmek,
- Akademik örgütlenmeyi ve ders müfredatlarını belirlemek,
- Akademik personelin istihdamında söz sahibi olmak,
- Maaşları tayin etmek,
- Alınacak öğrenci sayısını ve şartlarını belirlemek,
- Öğrenciden alınacak harcı tespit etmek.

Küçükcan ve Gür (2009, s. 49) bu sekiz kriter dokuzuncu olarak araştırma konularının seçilmesini eklemektedir. Yöneticilerin nasıl belirleneceği konusunun kriter olarak belirlenmemiş olması, bu konunun bir kriter olarak kabul edilmediğini gösterir. Bununla birlikte bir yöneticinin diğer sekiz kriteri etkileyebilecek gücü olduğunu düşündüğümüzde bu da onuncu kriter olarak ele alınabilir. Bu on kriter, idari ve mali konular ile akademik ve öğretime dair konular olmak üzere ikiye ayrılabilir. Asıl olan akademik ve öğretime dair özerklidir.

4. Zengin kütüphane ve işlevsel laboratuvar: Özellikle araştırmacının öneminin anlaşılması ve bilimsel çalışmaların

değer kazanması, üniversite öğretim üyelerinin çalışmaları ve öğrenci yetiştirmeleri açısından çok önemlidir. Günümüzde üniversite eğitimi için kütüphane ve laboratuvarlar bile yetersiz kalmakta, öğrenci kampüs dışı öğrenme ve araştırma imkânı olan merkezlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu da ancak büyük şehirlerde mümkün olabilmektedir.

5. Zeki ve yaratıcı akademisyenler ve öğrenciler: Özellikle lisansüstü eğitimde vasat ve sıradan öğrencilere yatırım yapılmamalı, zeki ve esnek öğrencilerin seçilmesine dikkat edilmelidir.

6. Yabancı öğrenci ve öğretim üyesi: İlk üniversitelerin doğuşundan Humboldt'a ve ABD üniversitelerine kadar yabancı hocaların ve öğrencilerin etkisi bariz bir şekilde görülmüştür. Yabancı hoca ve öğrenci, üniversitenin evrenselleşmesini sağlayan unsurlardır.

7. Yönetişim: Günümüzde üniversitelerin yükü ağırlaşmıştır. Rekabet, iş birliği, etik, sıralama, uluslararasılaşma, farklılık, çeşitlilik, esneklik, hesap verilebilirlik, kalite güvencesi, şeffaflık, demokratik kültürün gelişmesi, yenilikçilik, girişimcilik, multidisipliner, interdisipliner, transdisipliner kavramlarının öne çıktığı bir dönem yaşamaktayız. Yeşil kampüs kavramıyla mekânların tasarımında ve sosyal ilişkilerin düzeyinde mükemmellik beklenmektedir (Günay, 2019b, s. 14). Bu da üniversitelerin tek bir kişi tarafından yönetilemeyeceğini ve takım çalışması yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

8. Üniversitede ortak dersler: Liberal arts olarak adlandırılan üniversite öğrencisini şekillendirecek genel kültür ders-

lerinin olması. Bu derslerle öğrencilere kazandırılmak istenen şey, bilgelik ve genel kültürdür. Mesleğin felsefesini ve hikmetini öğretmek, üniversiteleri diğer okullardan ayıran en önemli özelliklerdendir.

9. **Kendi hocasını yetiştirmek:** Üniversitenin bağımsız bir kurum olarak gelişmesini sağlayan en önemli özelliklerinden biri de üniversitede ders verebilecek hocaları yetiştirebilmesidir. Bununla birlikte sadece ülkenin ihtiyacı olan personeli yetiştirmek üzere meslek kazandıran yükseköğretim kurumları da olmalıdır.

10. **Kampüs yaşamı:** Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin hayatlarını sürdürecekleri yerleşim alanlarının olması bir üniversite için önemlidir. Öğrenci ve akademisyenleri kendi bünyesinde konaklatılabilme de hem akademik süreci hem de kampüste ki beşerî ilişkileri ilgilendiren bir durumdur. Yetkin bir kampüs ve konaklatma kapasitesi, üniversite hayatını destekleyecek çok önemli bir unsurdur. Tarihsel sürece bakıldığında loncaların ve öğrenci organizasyonlarının, uzak yerlerden veya çevreden gelip bir arada yaşayan öğrenciler tarafından kurulduğu, onların şehir halkı içinde kabul görmüş toplu yaşamları ise üniversitelerin ilk formları olan üniversiteleri oluşturmuştur. Kampüs yaşamı, öğrencinin kendisini üniversiteye ait hissetmesi bakımından çok önemlidir.

11. **Toplu fikirlerin tahakkümünden kurtulmak:** Üniversite bireysel fikirlerine güvenen insanların oluşturduğu bir topluluktur. Üniversiteleri yönetecek kişiler, yönetim esnasında mensubu bulundu-

ğu sosyolojik tabanı önceler, ekibi kendi çevresinden kurar ve üniversitede sosyolojik bütünlükler oluşturarak öğretim üyelerini tahakküm altına alırlarsa üniversite kalıbını daraltır, yeni fikirlerin oluşacağı özgür tartışma ortamını ortadan kaldırır ve farklılıkları yok ederler.

12. **Öğrenci örgütlenmesi:** Üniversitelerin doğuşu öğrencilerin örgütlenmesi ile başlar. Üniversite öğrencilerinin yönetim süreçlerinde söz sahibi olması, sosyal etkinlikleri düzenlemesi ve bunlara serbestçe katılması örgütlenmede önemlidir.

Bu temel niteliklerle birlikte dünyada başarılı olmuş üniversitelere bakıldığında tek bir model olmadığı görülür. Ama hepsinde yukarıda sıralanan on iki unsurun bulunduğunu söyleyebiliriz.

Üniversite Değerleri Bakımından Günümüz Üniversitelerinin Durumu

Küçükcan ve Gür (2009), hazırladıkları raporda, Türkiye’de yükseköğretimin temel meselelerini; merkeziyetçi sistem, kurumsal yönetim, mali özerklik, akademik yükseltme, akademik özgürlük, üniversite giriş sınavı ve arz talep dengesi, eşitsizlik, araştırmacı ve öğretim üyesi yetiştirme, üniversite-toplum ilişkisi, üniversite-iş dünyası ilişkisi, eğitimde kalite, açık öğretim olarak açıklamışlardır. Bu sorunlar belki kısmen yapılacak düzenlemelerle ortadan kaldırılabilir. Ancak yukarıda sıralanan on iki unsura riayet edildiği takdirde bambaşka şeylerden bahsedileceği ve tartışılacağı bir ortamın doğacağı söylenebilir.

Dünyada 20. yüzyılda üniversitelerde beşerî bilimlerin zayıfladığı, sosyal bilimlerin geliş-

tiği, teorik bilgilerin öğretildiği ortamlardan uygulamalı disiplinlerin yükseldiği ve disiplinler arası çalışmaların artmaya başladığı ortamlara geçiş görülmektedir (Frank ve Gabler, 2019). Bu anlamda özellikle büyük üniversiteler, üniversiteleri üniversite yapan değerlerin aktarıldığı beşerî bilimleri ihmal etmemeli ve pozitif ayrımcılık yapmalıdır. Bir de Türkiye'deki üniversitelerin geleneksel olarak topluma ve toplumsal sorunlara uzak durdukları düşünüldüğünde konunun hassasiyeti daha da artmaktadır.

Antik Yunan ve Roma'da bilgi, parası olana verilirken kadim Çin, Hint ve İslam medeniyetinde hak edene ve doğru kullanacağına inanılan kişilere ücretsiz verilirdi. Eğitimi hıkmət üzerine oturtan üniversiteler, öğrencilere mesleki bilgilerinden önce insan olmağı hatırlatmalı ve en önemlisi de kendisini bilmesini ve tanımasını sağlamalıdır. İnsanı tanımak aynı zamanda doğayı, evreni tanımak ve insanın doğa içindeki yerini bilmektir. Öğrenci ilk önce kendine "Ben kimim, nereden geldim, nereye gidiyorum, ne olacağım?" sorularını sormalı ve bunların cevabını aramalı, bulmaya çalışmalıdır. Evreni ve insanın evren içindeki yerini öğretmek yerine teker teker evrenin parçalarını ve insanın hallerini öğretmek, öğrenciyi parçalar hakkında bilgi sahibi yapar ancak bütün hakkındaki cehaletini de artırır. Üniversitedeki öğretimin temel amacı aslında bu cehaleti ortadan kaldırmak olmalıdır. İnsanın kendisini anlaması ve evrendeki yerini bilmesi için temel doğa bilgisinin yanı sıra bilinmeyen bir meçhul olan insanın çok katmanlı yapısını anlamak için yalnızca alan bilgileri yetmez. Edebiyat, şiir ve sanatın diğer branşlarının ölçülemez katkısını da müfredata dâhil etmek gerekir.

Üniversitenin Tanımı

Bu rapordaki gelişim hikâyesi ve bileşenlerden hareketle üniversite; yazılmamış kuralları, teamül ve geleneği olan, akademisyenlerin özgür, yönetiminin özerk olduğu, zekâ ve görgü düzeyleri ülke ortalamasının üstünde zekâyâ sahip akademisyenlerin ve öğrencilerin bulunduğu, yabancı öğretim üyelerinin istihdam edildiği ve yabancı öğrencilerin de öğrenim görebildiği, yetkilerin birimler arasında paylaşıldığı, tüm öğrencilerin mesleki bilgilerinin yanı sıra genel kültür dersleri de aldığı ve örgütlenebildiği, kendi hocasını yetiştirme kabiliyetine sahip öğretim üyeleri olan ve öğrencinin merkezde olduğu, herhangi bir ideolojinin veya sınıfın hâkim olmadığı, kendine has derslik ve araştırma yapabilecek mekânların olduğu yükseköğretim kurumudur.

Yukarıda sıralanan özelliklere tüm üniversitelerin tamamıyla sahip olmasını beklemek pek gerçekçi olmayacaktır. Bu doğrultuda ülkemizin ihtiyacı olan yetişmiş personel ihtiyacını karşılamak üzere yükseköğretim modeli çeşitlendirilmelidir. Ön lisans veren meslek yüksekokulları için farklı yönetim modelleri gerekmektedir. Ayrıca araştırma odaklı üniversiteleri de genel üniversite modelinden ayırmak gerekmektedir. Kitlesel üniversitelerle belirli alanlarda ileri düzey eğitime odaklanan üniversiteler artık aynı sistemlerle yönetilemez. Ayrıca üniversite dışı öğretim imkânları da günümüzde üniversite sisteminin rakibi değil tamamlayıcı unsurlarından birisi olarak öne çıkmaktadır.

Batı modernleşme çağının kurumu olarak üniversiteyi Orta Çağlardan alıp günümüze kadar taşıyan Batılılar kadar Müslümanlar kendi geleneklerinde yer alan medreseleri geliştirip bugüne taşıyamamışlardır. Bunun altında çarpık modernleşme ile gerçekleşen zihinsel kopuş bulunmaktadır. Tarihsel kopuş, üniversitenin ülkemizde modernleşmenin temsilcisi olan ideolojik bir kuruma dönüşmesine yol açmıştır. Böylece ne geçmişin birikimi ne de modern yapı tam anlamıyla ortaya çıkabilmiştir. Üniversite bugün bu ideolojik misyondan bir nebze kurtulsa da

kendi tabii amacını ve yönelimini henüz tam anlamıyla tesis edememiştir.

Günümüzde dördüncü nesil üniversiteleri olarak isimlendirilen geleceğin üniversiteleri, sürekli öğrenmeyi öğretenler ve yeni öğretim tekniklerini adapte edenler olacaktır. Yakın gelecekte "coursera" gibi açık kaynak eğitimler, Selman Khan'ın "Khan Academy" gibi organizasyonları daha etkili olacaktır. Ancak hikmet ve insan olmaklık ihmal edilirse Gasset'nin Humboldt Üniversitesi'ne yaptığı eleştirinin bir benzerinin daha yapılması kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Altbach, P. G. (2007). *Introduction*. P. G. Altbach ve P. M. Peterson (Ed.). *The underlying realities of higher education in the new century* içinde. Rotterdam: Sense Publishers.
- Altun, F. (2017). *Moderleşme kuramı eleştirel bir giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Anderson, M. (1992). *Impostors in the temple: The decline of American university*. New York: Simon&Schuster.
- Antalyalı, Ö. L. (2007). *Tarihsel süreç içinde üniversite misyonlarının oluşumu*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 25-40.
- Arap, S. K. (2010). *Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye'de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekliliği*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65(01), 001-029.
- Axtell, J. (2016). *Wisdom's workshop: The rise of the modern university* (Vol. 89). Princeton University Press.
- Beckwith, Christopher I. (2012). *Warriors of the Cloisters, s. The Central Asian Origins of the Science in the Medieval World*. Princeton University Press.
- Bingöl, B. (2012). *Üniversite özerkliği*. [Yayınlanmamış doktora tezi] Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Charle, C., & Verger, J. (2005). *Üniversitelerin Tarihi* İsmail Yerguz (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Cole, J. (2010). *The Great American university: Its rise to preeminence, its indispensable national role, why it must be protected*. New York: Public Affairs.
- Corci, Z. (1974). *İslâm Medeniyeti Tarihi*. Zekî Mugâmil (Trc.). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Cordasco, F. (1976). *A Brief History of Education: A Handbook of Information on Greek, Roman, Medieval, Renaissance, and Modern Educational Practice*. Maryland: Rowman & Littlefield.
- Çelik, M. (2019). *Osmanlı Medreseleri ve Avrupa Üniversiteleri*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Çiftçi, M. (2010). *Girişimci üniversite ve üçüncü kuşak üniversiteler*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (27).
- Dent, H. C. (1961). *Universities in transition*. London: Cohent&West.

- Durali, T. (1995). *Aristoteles'te Bilim ve Canlılar Sorunu*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Erünsal, İ. (2018). *Orta Çağ İslam Dünyasında Kitap ve Kütüphane*. İstanbul, s. Timaş Yayınları.
- Frank, D. J. ve Gabler, J. (2019). *Üniversiteyi yeniden kurmak 20. yüzyılda akademide dünya çapında değişimler*. E. Saraçoğlu (Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Frijhoff, W. Universities: 1500-1900, *The Encyclopedia of Higher Education*, Oxford: Pergamon Press, 1992, II, 1251-1259.
- Gasset, O. (1998). *Üniversitenin misyonu*. N. G. Işık (Çev.). İstanbul: YKY Yayınları.
- Goff, J. (2006). *Ortaçağ'da Entelektüeller*. Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.). İstanbul.
- Goff, J. L. (1999). *Ortaçağ Batı Uygarlığı*. Hanife Güven-Uğur Güven (Çev.). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Grendler, P. F. (2002). *The universities of the Italian Renaissance*. JHU Press.
- Grendler, P. F. (2004). *The universities of the renaissance and reformation*. Renaissance Quarterly, 57(1), 1-42.
- Grendler, P. F. (2009). *The university of mantua, the gonzaga, and the jesuits 1584-1630*. JHU Press.
- Grendler, P. F. (2017). *The jesuits and Italian universities 1548-1773*. CUA Press.
- Günay, D. (2019a). *Türkiye'nin üniversitesi sorunu trajik bir yolculuk*. İstanbul: Büyüyenay Yayıncılık.
- Günay, D. (2019b). *Üniversite felsefesi*. İstanbul: Büyüyenay Yayıncılık.
- Gür, Bekir S. (2016). *Egemen Üniversite Amerika Yükseköğretim Sistemi ve Türkiye için Reform Önerileri*. İstanbul: Edam Yayınları.
- Gürüz, K. (2001). *Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri*. Ankara: ÖSYM.
- Haren, M. (1992). *Medieval Thought: The Western Intellectual Tradition from Antiquity to the Thirteenth Century*. Macmillan International Higher Education.
- Haskins, C. H. (1927). *The Rise of Universities*. New York: Henry Holt Co., 1923. *Studies in the History of Medieval Science*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- İhsanoğlu, E. (2019). *Medreseler neydi ne değildi?: Osmanlılarda akli ilimlerin eğitimi ve modern bilimin gelişimi*. İstanbul: Kronik Kitap.
- İnalçık, H. (1975). *The Ottoman Empire Classical Age 1300-1600*. London.
- Kaysen, C. (1969) *The Higher Learning, the Universities and the Public*. Princeton: Princeton University Press.
- Kenan, S. (2015). *Modern üniversitenin oluşum süreci*. Osmanlı Araştırmaları, 45(45), 333-367.
- Kerr, C. (1964). *The Uses of the Universities*. Cambridge: Harvard University Press.
- Küçükcan, T. ve Gür, B. (2009). *Türkiye'de yükseköğretim karşılaştırmalı bir analiz*. Ankara: Seta Yayınları.
- Laurie, S. S. (1887). *The rise and early constitution of universities, with a survey of mediaval education*. New York: D. Appleton and Company.
- Leff, G. (1975) *Paris and Oxford Universities in the Thirteenth and Fourteenth Centuries: An Institutional and Intellectual History*. New York: Robert E. Krieger Publishing Company.
- Makdisi, G. (1981). *The Rise of Colleges. Institutions of Learning in Islam and the West*. New York, s. Columbia University Press.
- Makdisi, G. (2000). "The Reception of the Model of Islamic Scholastic Culture in the Christian West" *Science in Islamic Civilisation*. Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu F. Günergün, İstanbul, s. IRCICA, s. 1-16.
- Makdisi, G. (2012). *Ortaçağ'da yüksek öğretim İslam dünyası ve Hristiyan Batı*. İstanbul: Klasik Yayınları.

- Norton, A. O. (1909). *Readings in the history of education: mediaeval universities* (Vol. 4). Cambridge, Harvard Univ.
- Özdemir, P. (2016). *Üçüncü kuşak üniversiteler*. Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi, 2, 15-33.
- Paetow, L. (1910). *The Arts Course of Medieval Universities with Spacial References to Grammer and Rhoter-ic*. Illinois: University of Illinois Press.
- Rait, R. S. (1912). *Life in the Medieval University*. Cambridge: The University Press.
- Rosenthal, F. (2007). *Knowledge Triumphant: The Concept of Knowledge in Medieval Islam*. Leiden: Brill.
- Rüegg, W. (Ed.). (2004). *A history of the university in Europe: Volume 3, universities in the nineteenth and early twentieth centuries (1800–1945)* (Vol. 3). Cambridge University Press.
- San Mateo, R. A., & Tangco, M. G. (2003). Foundation of education II (historical, philosophical and legal foundation of education). Shapiro, H. T. (1987). *Tradition and Change: Perspectives on Education and Public Policy*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Sottili, A. (2006). *Humanismus und Universitätsbesuch: die Wirkung italienischer Universitäten auf die Studia humanitatis nördlich der Alpen* (Vol. 26). Brill Academic Pub.
- Tekeli, İ. (2011). *Türkiye için eğitim yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- The National Center for Education Statistics (NCES). (2019). Fast facts. <https://nces.ed.gov/fastfacts/display.asp?id=84> adresinden 10.12.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Thelin, J. R. (2004). *A history of American Higher education*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Touraine, A. (1974). *The academic system in American society*. New York: McGraw-Hill.
- Trow, M. (1993). *Federalism in American Higher Education*. Higher Learning in America 1980-2000. Ed. A. Levine. Baltimore: The John Hopkins University Press, 39-66.
- Turner, J. & Bernard, P. (1993). *The 'German model' and the graduate school: The university of Michigan and the origin myth of the American university*. History of Higher Education Annual, 13, 69-98.
- Verger, J. (1992). *Patterns*. A History of the University in Europe: Volume 1, Universities in the Middle Ages. Ed. Hilde de Ridder-Symones, 35-76. Cambridge: Cambridge University Press.
- Veysey, L. R. (1965). *The Emergence of the American University*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Weisheipl, J. A. (1971). *The structure of the Arts Faculty in the medieval university*. British Journal of Educational Studies, 19 (3), 263-271.
- Werner, A. (2013). *The transatlantic world of higher education: Americans at German universities, 1776-1914* (Vol. 4). New York: Berghahn Books.
- Wissema, J. G. (2009). *Towards the third generation university: Managing the university in transition*. Edward Elgar Publishing.
- Wittrock, B. (1993). "The modern university - the three transformations". *The European and American university since 1800 - historical and sociological essays* (303-362).

Bu raporda üniversite kurumunun doğuşundan günümüze kadar değişerek ve gelişerek büyümesi ele alınmaktadır. Rapordaki gelişim hikâyesi ve bileşenlerden hareketle üniversitenin sahip olması gereken özellikler şu şekildedir:

- Görevi ve kuruluş amacı olmalıdır.
- Yazılmamış kuralları, teamül ve geleneği olmalıdır.
- Akademisyenleri özgür, yönetimi özerk olmalıdır.
- Zekâ ve görgü düzeyleri ülke ortalamasının üstünde akademisyenleri ve öğrencileri bulunmalıdır.
- Yabancı öğretim üyeleri istihdam edilebilmeli ve yabancı öğrenciler de öğrenim görebilmelidir.
- Yetkiler birimler arasında paylaşılabilmelidir.
- Tüm öğrenciler mesleki bilgilerini yanı sıra genel kültür dersleri de almalıdır.
- Kendi hocasını yetiştirebilecek öğretim üyesine sahip olmalı ve öğrenci merkezde olmalıdır.
- Herhangi bir ideoloji veya sınıf hakim olmamalıdır.
- Öğrenciler örgütlenebilmelidir. Yönetim süreçlerinde söz sahibi olmalı, sosyal etkinlikler düzenlemeli ve bunlara serbestçe katılabilmelidir.
- Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin hayatlarını sürdürecekleri yerleşim alanları olmalıdır.
- Zengin kütüphane ve işlevsel laboratuvar imkanlarına sahip olmalıdır.

